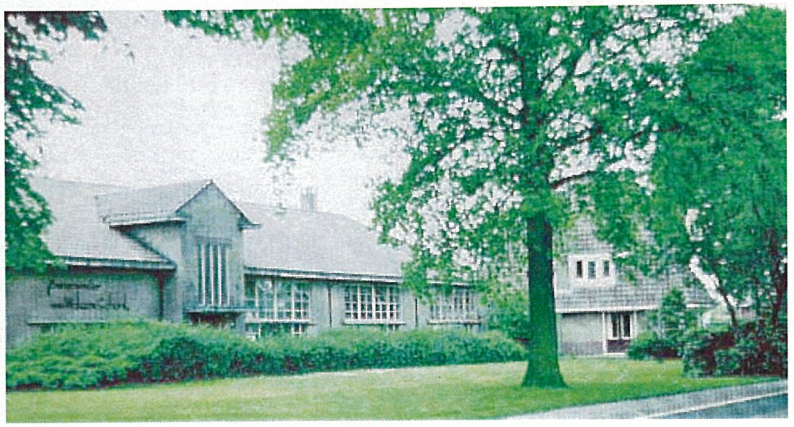

Ampt Epe

Historische vereniging voor Emst—Epe—Oene—Vaassen

Nummer 158
www.ampt-epe.nl

Ampt Epe

Stichtingsdatum 13 oktober 1961
Nr. 158 – oktober 2006

Redactie: D. Hamer, L. van den Bremen-Jonker,
H. Tijman-Logtenberg
Redactieadres: D. Hamer, Jagtlustweg 9, 8162 NJ Epe
redactie@ampt-epe.nl

Het blad verschijnt vijf keer per jaar en wordt gratis toegezonden aan de leden van de Historische Vereniging 'Ampt Epe'. De vereniging stelt zich onder meer tot doel het opwekken en versterken van de belangstelling voor de geschiedenis van Emst, Epe, Oene en Vaassen

Postadres Ampt Epe: Postbus 114, 8170 AC Vaassen

Bestuur:

Voorzitter:	E. de Jonge, tel. (0578) 66 22 08 voorzitter@ampt-epe.nl
Secretaris:	H. Stakenburg, tel. (0578) 64 19 12 secretaris@ampt-epe.nl
Penningmeester/ ledenbeheer:	M.L. Endendijk, tel. (0578) 61 30 78 penningmeester@ampt-epe.nl
PR / website	W.J. van 't Einde, tel. (0578) 57 65 51
Leden:	D. Hamer, H. Kloezeman

Lidmaatschap: 11,50 euro per jaar (miv 2007: 15,00 euro)
Giro: 119.40.15 ten name van penningmeester 'Ampt Epe'
I.S.S.N.-nr. 1383-2026

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van 'Ampt Epe'.

Bij de voorplaat: De (voormalige) Burgemeester van Walsemschool te Emst, Vaassenseweg (zie art. blz. 5)

Een terug- en een vooruitblik

Van de voorzitter

Op 7 september bereikte ons het droevige bericht van het overlijden van medebestuurslid Cor Schut. Uiteraard is dit een groot verlies voor zijn vrouw en kinderen, maar ook de vereniging verliest in hem een waardevolle kracht. In het blad is een 'In Memoriam' aan de nagedachtenis van Cor gewijd.

Volgens *De Stentor* van 23 augustus 2006 nemen de gemeenten Apeldoorn, Epe, Heerde en Voorst het initiatief voor een 'Reddingsplan Buitengebied'. Het betreft een gezamenlijk landschapsontwikkelingsplan voor behoud en versterking van het karakteristieke landschap, waarin cultuurhistorie de nodige aandacht krijgt. Ampt Epe juicht dit toe en zal via het Erfgoedplatform de zaak kritisch volgen.

Begin oktober is er een excursie langs enkele markante punten uit de Veluwse watergeschiedenis gepland. Vanuit Oene gaat de tocht naar onder andere een middeleeuwse sluis om te eindigen bij een ultramoderne grote broer aan de Dwarsdijk in Wapenveld. Het evenement wordt gehouden in het kader van een boek over de historie van de strijd tegen het water in met name de Oost-Veluwe.

Medio oktober geeft de vereniging acte de présence tijdens de Vaassense reünie. Het bestuur verwelkomt de samenwerking met anderen in het historische speelveld. Het zou overigens leuk zijn als we daar het 400e lid mogen verwelkomen. Sinds 2002 is dat een groei van bijna 25% in het ledental, een unicum voor de vereniging.

Begin november vertoont bestuurslid Henk Kloezeman in Emst oud beeldmateriaal uit eigen archief. Net als vorig jaar verwachten we een hoge opkomst; we hebben daarom een grotere zaal gehuurd.
In februari wordt de winterlezing gehouden in Epe. Het onderwerp leest u in het volgende nummer.

We zijn er dan in geslaagd in een half jaar tijd in elk dorp present zijn. Het bestuur vindt dat belangrijk, want Ampt Epe heeft elk dorp wat te bieden!

Evert de Jonge
voorzitter@ampt-epe.nl

N.B.: Dit item in ons blad wordt ongeveer een maand voor het verschijnen geschreven en is daarom nooit geheel actueel!

Mededelingen

Gelders Archief wijzigt openstelling
In verband met de geringe belangstelling voor de openstelling op zaterdag zijn de bezoektijden vanaf 1 september 2006 gewijzigd: dinsdag t/m vrijdag 9.00 – 17.00 uur en iedere ***tweede*** zaterdag van de maand 9.00 – 17.00 uur.

Jaarverslag streekarchivariaat Noord-Veluwe (Epe-Hattem-Heerde)
Uit het verslag blijkt dat het aantal bezoeken (602) afneemt, maar nog steeds wordt de vestiging Epe het meest bezocht (254 = 42%). Het dalende aantal bezoekers/bezoeken heeft te maken met de digitalisering van (genealogische) bronnen.
De bewaarplaats Epe werd uitgebreid met archieven van school De Hammershoek, CDA-afdeling Epe, kunsthuis KEK en (kopieën van) brieven uit landgoed Tongeren.
De klapper op de huwelijksakten 1863-1922 werd voltooid en er is een aanvang gemaakt met de geboorten 1873-1882, terwijl ook de verfilming van de Eper Courant is gestart.
Op het internet zijn nu ook de dopen NH-Vaassen 1741-1811 beschikbaar.
De archivaris kijkt uit naar de geplande verhuizing van het streekarchivariaat naar een nieuwe behuizing bij het gemeentehuis in Epe; de bewaarplaatsen puilen uit!

Jaarverslag 2005 Provinciale archiefinspectie
In dit verslag wordt melding gemaakt van de nieuwbouw in Epe, maar uit de bijlage blijkt een interessant gegeven. Zo hebben

bijvoorbeeld de archieven van de gemeenten Barneveld en Wageningen met respectievelijk 50.000 en 35.000 inwoners, idem 6 en 4 personeelsleden, terwijl ons archief -voor de drie gemeenten, totaal 65.000 inwoners- maar twee personeelsleden telt. Terecht meldt het verslag dan ook dat de dienstverlening hierdoor kwetsbaar is en blijft! Het bestuur zal de zusterverenigingen dan ook vragen gezamenlijk actie te nemen.

Musea in de gemeente
Wellicht al uit de kranten vernomen:

- Op de Hagedoorns Plaatse in Zuuk is de nieuwbouw gestart. Medio 2007 zal deze worden voltooid, waarna er meer ruimte komt voor de collecties en tentoonstellingen.
- De stichting Geldersche Kasteelen heeft meubilair, schilderijen en andere spullen verworven op een veiling. Tot ver in de 19e eeuw was het bezit van de familie Van Isendoorn à Blois op de Cannenburgh. Binnenkort is dit alles te bewonderen op het kasteel.
- Een aantal Vaassense verenigingen wil een eigen museum voor hun spullen en zoekt ruimte voor een permanente tentoonstelling.

Evenementen

- Van 29-9-2006 t/m 7-1-2007 is het Festival Gelderland, waarin de 20e eeuw centraal staat. Voor het programma zie: www.festival-gelderland.nl

Mailservice
Wie ook via de mail op de hoogte wil blijven van laatste nieuwtjes, kan dat opgeven via: *wim@vanteinde.nl*

Agenda 2006

7 november 2006: Filmavond met beelden uit onze dorpen, o.l.v. Henk Kloezeman, in dorpshuis 'De Hezebrink', Ds Van Rhijnstraat 69, 8166 AL Emst. Aanvang 20.00 uur.

Reactie op artikel Hans Beers (AE 155)

Drs. Dianne Hamer

Als reactie op mijn artikel over de kunstenaar Hans Beers in Ampt Epe nr. 155 kreeg ik van ons medebestuurslid Henk Kloezeman deze foto's van 'De Hammershoek', de voormalige technische school aan de Oenerweg, en van het glas-in-loodpaneel dat daarin is aangebracht.

Hans Beers heeft dit paneel in 1940 gemaakt; het laat verschillende aspecten van ambachten zien: hijskranen, rokende schoorstenen en dergelijke.

De Burgemeester Van Walsemschool te Emst

Henk Kloezeman

Uitzicht op de school met onderwijzerswoning vanaf de toren van de N.H.-kerk

Aan de Vaassenseweg te Emst, tegenover de kerk, staan tussen de Hanendorperweg en Versluis Meermarkt enkele twee-onder-een-kapwoningen. Voordat deze woningen gebouwd werden, stond er een school.
In dit artikel vertelt Henk Kloezeman u in vogelvlucht iets over het ontstaan (in 1938) en de uiteindelijke afbraak (in 1974) van deze school.

De aanbesteding van de bouw van de nieuwe school en woning vond plaats op 18 mei 1938. Niet minder dan 53 aannemers waagden een kans, terwijl er voor het schilderwerk 14 inschrijvingen binnenkwamen. Het bouwen van de school werd op 31 mei opgedragen aan de Gebr. Timmerman te Wierden, het schilderwerk aan R. Vosselman te Apeldoorn en de aanleg van

Opening der school, toespraak oud-burgemeester D.F.J. van Walsem

D.F.J. van Walsem, burgemeester van Epe 1924-1938

de centrale verwarmingsinstallatie aan de firma A. Jonker te Epe. Na een zeer korte bouwperiode van slechts drie maanden kon de school al op 5 september 1938 officieel worden geopend.

Volgens een verslag in de Eper krant van 7 september werd de opening verricht door de burgemeester van Epe, de heer D.F.J. van Walsem. Mevrouw Van Walsem onthulde de naam van de school, die in grote letters op de gevel was aangebracht:

'Burgemeester Van Walsemschool'.

Dankzij het financiële beleid van burgemeester Van Walsem immers was de gemeente er tenslotte toch in geslaagd de bouw van de school te verwezenlijken,

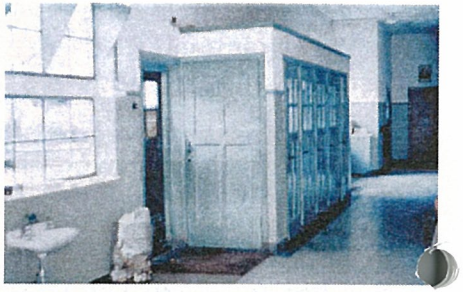

Foto hierboven: gang naar noordzijde

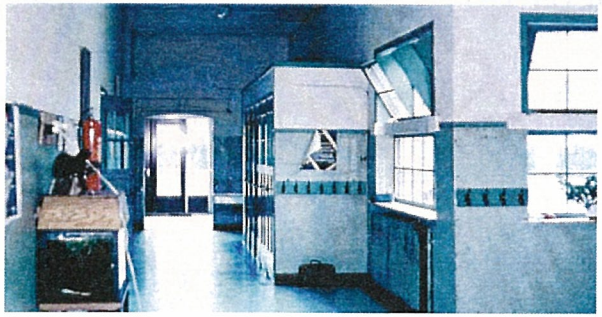

Foto hiernaast: gang naar westzijde

aldus wethouder Lammers. Het hoofd der school, de heer Pruim, vond dat *"een mooi modern gebouw als deze nieuwe school ertoe bijdraagt dat leerlingen en leerkrachten nog meer hun best doen, daar zij met meer genoegen werken. Het feit dat de school de naam van burgemeester Van Walsem heeft gekregen is een eer, maar hij legt het personeel een plicht op. Het heeft nu een naam te verliezen"*.

Glas-in-loodramen in de voorgevel, boven de vooringang

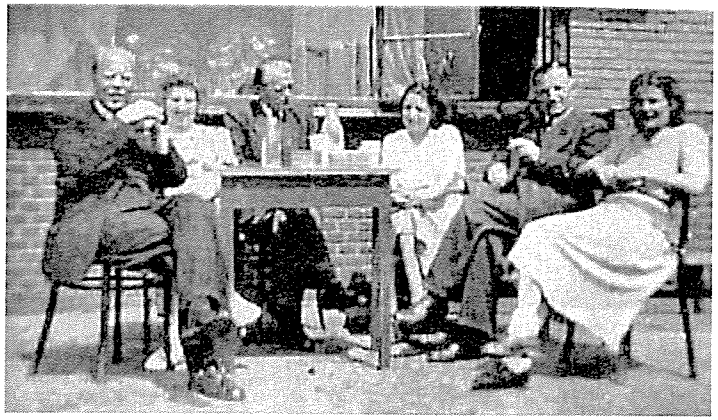
De kinderen zongen het Wilhelmus en hieven een driewerf hoera op de koningin en de burgemeester aan, waarna een groot aantal genodigden een rondgang door het nieuwe schoolgebouw maakte. De nieuwe, moderne banken in de hoogste klas met het moderne schoolbord, dat gelegenheid gaf op vijf vlakken te schrijven, trokken zeer de aandacht, aldus nog steeds de Eper krant.

Achterkant van het schoolgebouw met schoolplein, gezien vanaf de Hanendorperweg

Velen zullen zich deze school nog herinneren. Als je vanaf de grote weg via de hoofdingang naar binnen ging, waren links de klassen 1, 2 en 3 en rechts om de hoek de klassen 4, 5 en 6.

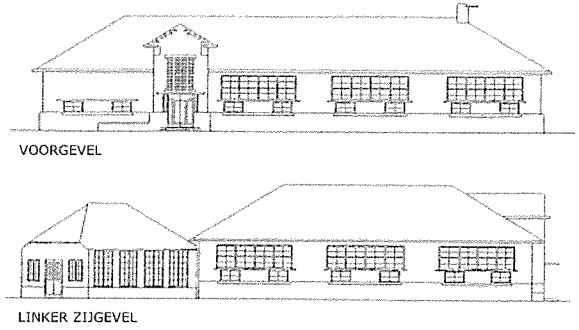
Tegenover de klaslokalen, in de gang, waren de wc's, in elk gedeelte van de gang vijf stuks op een rij. Op de deuren zaten geen haakjes en de ruitjes waren van gewoon glas. In de pauze stonden de kinderen vaak in de rij te dringen om als eer-

Het team in 1950, v.l.n.r. meester Geerts, juf Wardenier, meester Broekers, ?, meester Pruim (hds) en juf Van der Wal

ste naar binnen te kunnen, om daarna zo snel mogelijk te gaan spelen.
Naast de wc van de lagere klassen was de wc van het personeel: hier geen gewoon glas, maar matglas ruitjes en op de deur netjes een schuifje: vrij / bezet.

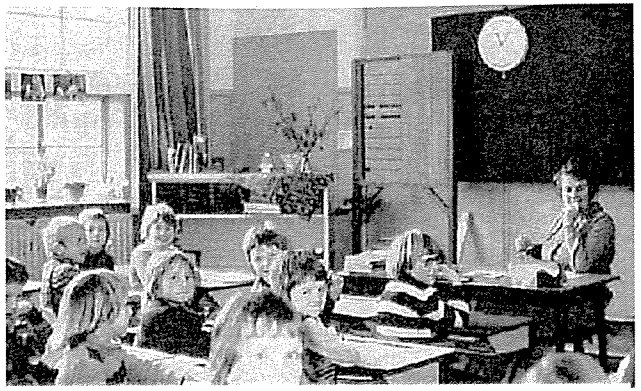
Verderop in de gang had je nog de waterkraan aan de muur waar je zo lekker aan kon lurken. De vloeren in de gang waren van graniet en in de klaslokalen van hout. De ramen waren laag, zodat je fijn naar buiten kon kijken, hoewel het uitzicht vaak belemmerd werd door de vele bloemen en planten in de vensterbank.
Wel kon je in de hogere klassen op de kerktoren kijken hoe laat het was. Dat was prachtig, omdat je dan wist hoe lang het nog duurde voor het pauze was of de school uitging.

Tekening Burg. Van Walsemschool + kleuterschool

Aan het eind van de gang, bij de zesde

klas, was het kamertje van meester Pruim, met daarnaast de ingang naar de kelder, waarin de kolen waren opgeslagen en de c.v.-ketel stond.

Tweede klas met Juf Van der Wal

Het schoolplein lag aan de achterkant van de school aan de Hanendorperweg, afgescheiden van de weg door een muurtje. Het gedeelte tegen de school was tegelplein, de rest was zand met aan het eind het fietsenhok.

De kleuterschool

In het voorjaar van 1949 was het plan ontstaan om te komen tot stichting van een kleuterschool bij de openbare lagere school in Emst. Het probleem was echter het vinden van een geschikte lokaliteit.
Toen begin 1950 de gemeenteraad de subsidie aan het kleuteronderwijs verhoogde van 4 gulden naar 25 gulden per leerling, namen de plannen concrete vormen aan: door de gezamenlijke aannemers in Emst en met inzet van velen, met name onderwijzend personeel, ouders en de plaatselijke afdeling van het Volksonderwijs, werd in recordtempo een gebouwtje uit de grond gestampt. Hiervoor werd de oude fietsenbergplaats van de lagere school gebruikt. Omdat de plaats daarvan minder geschikt was, werd uiteindelijk alleen het dak benut dat op een nieuwe on-

Links meester Montizaan en rechts meester Pruim, hoofd der school

Afbraak van de school, oktober 1974

derbouw werd geplaatst. De gelden voor de inrichting van het gebouw werden beschikbaar gesteld door de afdeling Emst van het Volksonderwijs.
Het werd een leuk schooltje, dat op 12 mei 1950 werd geopend. Het *Veluws Nieuws* schrijft hierover zeer lovend: *"Emst heeft de beste kleuterschool van Epe, resultaat van voorbeeldige samenwerking."*
Toen het gebouwtje te klein werd, stelde de gemeente een mobiel gebouw aan de Hezeweg beschikbaar voor de huisvesting van de school.

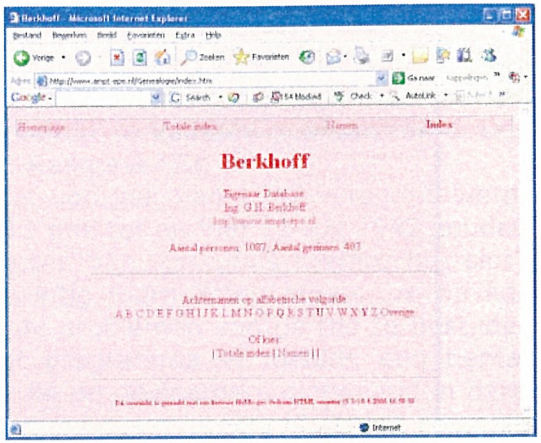
Per 1 januari 1974 werd de stichting opgeheven en de kleuterschool openbaar. Op 23 augustus 1974 vond de officiële opening plaats van de openbare kleuterschool 'Pippeloentje', tegelijk met de nieuwe 'Burgemeester Van Walsemschool'.

De oude 'Burgemeester van Walsenschool' werd in 1974 gesloopt. Nu staan er nieuwe woningen op deze plek aan de Vaassenseweg.

"Geschiedenis leert ons wie wij zijn,
door ons te laten zien wie wij waren"
Mevr M.J.A. van der Hoeven
Minister OCW, 16-11-2005

Elke maand nieuwe genealogische gegevens op www.ampt-epe.nl

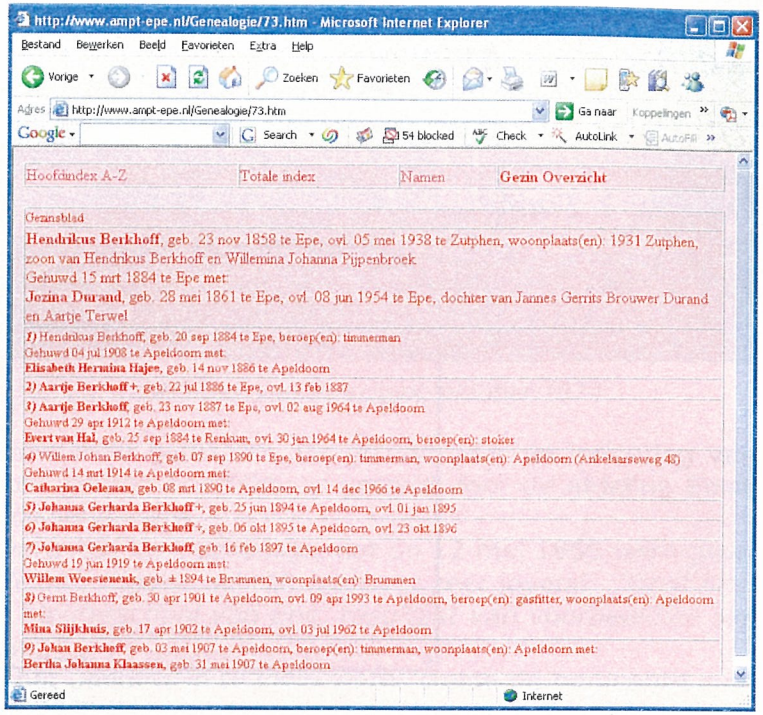
Wim van 't Einde

Sinds mei jl. worden elke maand van een in onze gemeente bekende naam genealogische gegevens op de website geplaatst. De gegevens op de site zijn door een van onze leden, ing. G.H. Berkhoff, verzameld en aan de historische vereniging Ampt Epe aangeboden.
Naast de gegevens van mensen met de naam van de maand,zijn er uiteraard ook gegevens opgenomen van aangetrouwde familieleden. Voor veel genealogen kan deze maandelijkse informatiebron dus een schat aan informatie opleveren. Om de gegevens op een zo goed mogelijke manier toegankelijk te maken, zijn er lijsten aan de gegevens toegevoegd. Zo kan elke maand snel worden gezocht naar de betrokken personen.

Tot nu toe zijn gegevens over de volgende namen gepubliceerd:

Berkhoff – mei 2006
Beekhuis – juni 2006
Bibo – juli/augustus 2006
Bomhof – september 2006

In oktober 2006 zijn de gegevens van de naam Bosch gepubliceerd.

Vanwege de wet op de privacy zijn de gegevens in het bestand gefilterd. Dit betekent dat van personen die na 1920 zijn geboren, geen andere gegevens dan alleen de naam zijn opgenomen.

Wanneer u nog belangstelling heeft voor de gegevens van alle gepubliceerde namen, dan kunt u mailen met pr@ampt-epe.nl. Vermeld daarbij de naam waarin u geïnteresseerd bent.
Wilt u op de hoogte worden gehouden, wanneer een nieuwe naam op de site wordt gepubliceerd, dan kunt u zich aanmelden voor onze gratis elektronische nieuwsbrief. Ook daarvoor kunt u zich opgeven via pr@ampt-epe.nl. Zo hoeft u in de toekomst echt niets meer te missen. Dus bezoek snel:

www.ampt-epe.nl

Zomerkampen voor journalisten in 1942

R.E. Taselaar

Net als in 1941 werden in 1942 opleidingskampen voor journalisten in en om 'De Cannenburch' te Vaassen georganiseerd. Deze werden geleid door Joh. Raatgever Sr.
Uit een brochure, die in het voorjaar van 1942 verspreid werd, blijkt dat de kampen van 13 juni tot en met 11 juli 1942 zouden worden gehouden in 'Maarten van Rossum's roemruchte slot'. Wekelijks kwamen vijfentwintig journalisten bijeen om op kameraadschappelijke wijze de problemen van de tijd te bestuderen en te bespreken. Het programma vermeldde een tiental vooraanstaande sprekers, die de deelnemers diepgaand in deze problemen inleidden. Ook werd sport beoefend, zodat zomerse kleding noodzakelijk was. Men verzocht om – indien mogelijk – een fiets mee te brengen. Het zou geen vakantietijd worden, die op 'De Cannenburch' kon worden doorgebracht, maar een tijd van ernstige bezinning. Daarom mocht deze week niet op het jaarlijks verlof in mindering worden gebracht. Aanmeldingen moesten vóór 24 mei plaatsvinden bij het Verbond van Nederlandsche Journalisten.

Kasteel 'De Cannenburch' was in 1942 vanwege de Rijkshoreca geen pension meer, maar kon nog wel gebruikt worden voor de volpensionprijs van f 6,— p.p.p.d. + 10% bediening.
Ieder was verplicht de volgende levensmiddelenbonnen mee te brengen voor 200 gram vlees, 100 gram kaas, 1800 gram brood en 150 gram boter. Geen bonnen, geen eten! Als betaling voor het kamp werd voorgesteld een totaal van f 1.000,— per week of een bankgarantie van f 5.000,— voor alle weken. Voor het museumgebruik werd f 10,— per dag gevraagd.

De kleding diende sportief te zijn. Geen hoge, stijve boorden en onberispelijke stropdassen. De fiets moest niet vergeten worden. Zij, die een muziekinstrument bespeelden, zouden er goed

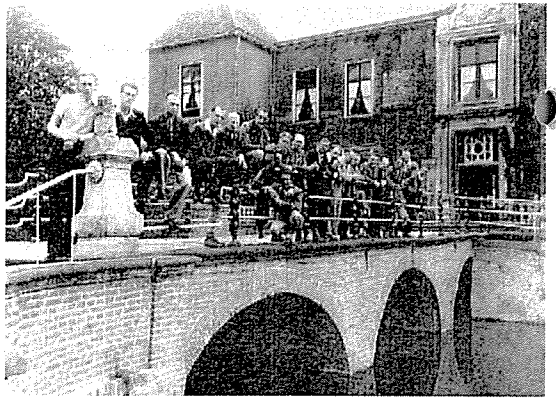

Journalisten na aankomst op het station (hoek Deventerstraat / Stationsstraat)

aan doen dat mee te brengen. Tevens werd de dringende wens uitgesproken een zwempak mee te nemen.
Zowel oude als nieuwe cursisten meldden zich. Onder hen twee vrouwen. Zij werden geweigerd, omdat het kamp geen accommodatie voor vrouwelijke journalisten bezat. De mannelijke 'ongelukkigen', die niet aan een van de kampen zouden kunnen deelnemen, kregen bericht.

Op 1 juni 1942 werden de inschrijvingen voor de kampen bevestigd. Het tijdstip van samenkomst werd bepaald na aankomst van de trein van 16.15 uur te Vaassen.
De meeste journalisten kwamen per trein en gingen met hun bagage naar het kasteel 'De Cannenburch'.

Het Journalistenkamp 1942 werd op kasteel 'De Cannenburch' op 13 juni geopend met een maaltijd, met als menu:
- vleesnat met verse groente naar Gelderse aard
- fijne gerookte Cannenburghse rib
- verse groente
- aardappelen, besproeid met gerstenat
- koude naspijs

Na deze maaltijd hield Prof. Dr. T. Goedewaagen een verhandeling over 'Opkomst, bloei en verval van het Humanisme'. Uit dit serieuze begin kan worden opgemaakt, dat er dit jaar meer en hartstochtelijker dan in 1941 werd gediscussieerd over de vraagstukken van de nieuwe tijd. Daarbij bleek de levensbeschouwelijke achtergrond van de journalisten een belangrijke rol te spelen. Katholieken, protestanten en sociaal-democraten gingen voor het eerst met elkaar de confrontatie aan.

Een foto op de kasteelbrug geeft een indruk van de deelnemers tijdens een van de zomerkampen.

Gedurende de kampen in 1942 is dagelijks *DE MINSTREEL, BURCHT-COURANT VOOR DEN ZOMERSCHEN JOURNALIST*, verschenen.
In de eerste 'weekgang', nr. 1, stonden o.a.:

- de DAGINDELING:

07.00 uur	Opstaan	14.00 uur	Lezing of uitstapje
07.10 uur	Ochtendgymnastiek	18.00 uur	Avondmaal
08.15 uur	Vlaggenparade	20.00 uur	Lezing of zelfwerkzaamheid
08.15 uur	Ontbijt	22.15 uur	Taptoe
09.30 uur	Lezing	23.00 uur	Lichten uit
12.30 uur	Noenmaal		

- In het WEEKPROGRAMMA waren weer lezingen opgenomen, o.a. over Arbeid als peiler der nieuwe maatschappij, Journalistiek in de nieuwe tijd, Nationaal-socialistische levensbeschouwing, Bevolkingsleer en bevolkingspolitiek, Volk en ras. Dit alles was bedoeld om de journalisten inzicht te geven in de nieuwe tijd en hen bereid te maken zich in te zetten voor Nieuw Nederland.

- REGELEN ter handhaving van de kamptucht:
1. Elke deelnemer is tot volstrekte gehoorzaamheid aan de kampleiding verplicht.
2. Het kampverband moet te allen tijde worden gehandhaafd.
3. Het is verboden, anders dan met toestemming van de kampleider, het kampterrein te verlaten.
4. Zij, die toestemming ontvingen het kamp te verlaten, zijn gehouden zich na terugkomst onmiddellijk bij de kampleider te melden.
5. De deelneming aan voordrachten, sportoefeningen en uitstapjes is verplichtend.
6. Het gebruik van de aanspreektitel 'meneer' is tussen de

deelnemers aan het kamp verboden.

7. Het gebruik van sterke drank is volstrekt verboden. Zogenaamd zwak-alcoholische dranken zijn toegestaan.
8. Het is de deelnemers verboden kledingstukken door hun kamer te laten slingeren. Controle hierop wordt door de kampleider of namens deze uitgeoefend.
9. De voor corveediensten aangewezen kampdeelnemers staan voortdurend ter beschikking van de kampleider voor het verrichten van huishoudelijke werkzaamheden.
10. Overtredingen van deze 'regelen ter handhaving van de kamptucht' worden gestraft naar de mate en op een wijze als door de kampleider van geval tot geval bepaald. Beroep staat niet open, ook niet op de S(ecretaris) G(eneraal) v. V(olksvoorlichting) en K(unsten).
11. De daartoe door de kampleider aangewezen deelnemers zijn gehouden de door hem opgelegde straffen te voltrekken.

Gegeven op 'De Cannenburch', 13 Juni 1942
DE KAMPLEIDING

Bron: NIOD

In *DE MINSTREEL* werden verder de namen van de deelnemers met hun kamernummers genoemd, en bijdragen van kampleiding en deelnemers opgenomen. Daaronder vielen anekdotes, tekeningen, gedichten en liederen. Al in het eerste nummer stond een 'journalistenmars' afgedrukt van de oud-muziekcriticus van Het Volk, Hendrik Lindt. Dit lied moest gezongen worden op de wijs van het populaire Duitse soldatenlied 'Erika'.

Uit het rapport over de zomerkampen in 1942 blijkt, dat de scholingscursussen afgewisseld werden met uitstapjes, deels per fiets, in de omgeving en naar het Bosbad te Apeldoorn. Ook werden weer welsprekendheidstoernooien en kameraadschapsavonden, etc. gehouden. Het evenement van de slotavonden was de bierestafette. De sprekers voldeden niet allemaal.

Over de kampdeelnemers werd opgemerkt, dat zich onder hen vrijwel geen tegenstanders van de nieuwe orde meer bevonden. De huisvesting was als van ouds uitstekend.

Een speciaal woord van dank kreeg de directeur van de groenteveiling, die steeds voor voldoende aanvoer van groente had gezorgd.

De 'Journalistenmars' van Hendrik Lindt

Als wij 's zomers langs de groene dreven gaan
Blijven wij: Journalist.
Maar het hart vindt hier een nieuwe, blijde baan.
Zingt dat uit, journalist!
't Zou een traag en liefdeloos reporter zijn
Die zijn taak niet vond in groen en zonneschijn.
Daarom is het ons of elke boom het wist
Dat wij zijn: Journalist.

Maar wij zijn thans van papier en vulpen vrij,
Zijn wij ook: Journalist.
De natuur is zelve hier ons schrijfgerei,
Dat voelt elke journalist.
En een mooi verslag blijft duurzaam ons gewin,
Keeren wij ook aanstonds ter redactie in.
Dat's de groote vreugd die niemand ons betwist,
Want wij zijn: Journalist.

In de slotbeschouwing werd stilgestaan bij een langere tijdsduur dan een week en werd gepleit voor een zekere bevoorrechting van drie journalisten, die de zomerkampen hadden bezocht. Dit zou kunnen gebeuren door een betere salariëring, in voorkeur bij sollicitaties e.d. Zij gingen immers tot een 'keurbende' behoren die wel mocht worden voorgetrokken.

Via radio en pers is er aandacht besteed aan de kampen van 1942. Max Blokzijl vroeg zich in een radiopraatje af, waarom de wens om tot klaarheid te komen tot 'De Cannenburch' beperkt moest blijven.

Fr. Sampimon, deelnemer aan een kamp en redactiesecretaris van *De Schouw*, schreef in dat blad (1e jaargang nr. 14) van de Nederlandsche Kultuurkamer onder andere:

"Op het kasteel 'De Cannenburch' heerschen geen intellectueel

individualisme, geen hoogdravende bombastische levensstijl met allerlei verheven waarden tusschen haakjes, geen egoïsme, doch wortelt het besef dat het algemeen belang boven het groepsbelang en dat het groepsbelang boven het eigen belang gaat. De harde werkelijkheid wordt er aanvaard en men leert er inzien, dat er gevochten moet worden voor het bestaan en geluk van Nederland. Dat is pas een heroïeke Germaansche levensstijl!
Journalisten van naam en naamloozen komen op het kasteel 'De Cannenburch' tezamen om de groote vraagstukken des tijds, de 'brandende kwesties', te bespreken en te overdenken. Frisch, eerlijk en openhartig brengen de pro's, anti's en politiekslapenden hun meeningen en argumenten naar voren en veelal blijkt dan de vermeende klove tusschen de zoogenaamde andersdenkenden in het geheel niet te bestaan."

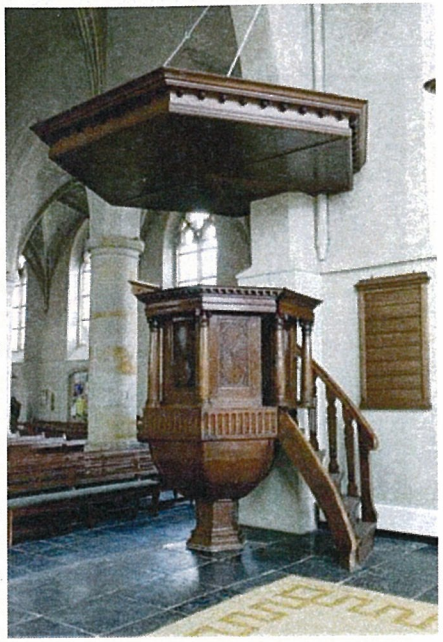
Na afloop van het laatste kamp vroeg J. Learbuch om schriftelijk enkele kampindrukken aan het papier toe te vertrouwen en samen met een pasfoto in te zenden. Slechts de helft van de deelnemers reageerde in eerste instantie. Daarom volgde een herinneringsbrief. De ingezonden brieven beperkten zich tot bombastische loftuitingen.

Op 21 juli 1942 schreef de zakelijk leider van het kamp een opmerkelijke brief aan de oud-deelnemers. Bij de inventarisering na afloop van de kampweken was tot zijn schrik gebleken, dat van de leestafel verschillende boeken waren verdwenen. Hij verzocht om terugzending van de volgende lijst van boeken, die aan het Verbond in bruikleen waren gegeven:
Wat aarde bewaarde. Hoe zullen wij ons kind noemen? Ons Saksenland. Eeuwig levende teekens. Het Rassenvraagstuk. Friezen – Saksen. Nederland in gevaar. De Erfgezondheidsleer.
Of er nog een boek is teruggekomen, vertelt het verhaal niet.

Bronnen
Voor het gedeelte over de zomerkampen in 1942 is gebruik gemaakt van:
- Gegevens en documenten, die bij het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD) beschikbaar waren
- Verzameling WO II van Drs. R.E. Taselaar

Kerk en kunst
De preekstoel in de Grote Kerk van Epe

Jan van Zellem

Preekstoel gezien vanaf het koor
Alle foto's bij dit artikel zijn gemaakt door Dr. G. Mantel

Op dinsdag 18 juni 1805 werd door het Ambtsbestuur van Epe met goedvinden en ten overstaan van de Kerkelijke Commissie het vervaardigen van een geheel nieuwe 'predikstoel' aanbesteed. Wat er met de oude preekstoel gebeurde, waarom deze werd vervangen en van welk jaar die dateerde, vermelden de archiefstukken niet.
De huidige preekstoel is dus ruim 200 jaar oud en behoort daarmee tot de jongere generatie van preekstoelen in onze omgeving. De preekstoel in Hattem dateert van 1635, in Vorchten van 1630, in Nijbroek uit het eerste kwart van de 17e eeuw, in Elburg van 1776, in Twello van 1771 en in Voorst uit het derde kwart van de 18e eeuw. De preekstoel van de Grote Kerk in Heerde dateert uit de 19e eeuw. In deze bijdrage bespreken we de ontwikkeling van preek en preekplaats, de vorm en plaats van de preekstoel en de preekstoel in de Grote Kerk in Epe.

Preek en preekplaats
Aan het einde van de 14e eeuw en gedurende de 15e eeuw werd het in de grote kerken meer en meer de gewoonte dat de parochiegeestelijke niet zelf preekte, maar dat overliet aan speciaal daarvoor aangestelde predikanten. Deze waren vaak in het bezit van een predicatuur, een functie met een eigen inkomen,

gesticht door vorsten, rijke burgers en religieuze broederschappen, maar ook door de wereldgeestelijke zelf.
De bezitters van de predicatuur moesten aan de universiteit gestudeerd hebben en minstens honderd maal per jaar preken. In de 15e eeuw hechtte de kerk veel waarde aan de preek. De opvatting dat met de reformatie de preek in ere hersteld zou zijn, is niet juist. De waardering van de preek deed de behoefte ontstaan aan een preekstoel. Het hing van de financiele mogelijkheden af of deze eenvoudig dan wel versierd werden uitgevoerd.

Paneel met zuiltjes en stralenrozet in parellijst

Vorm en plaats van de preekstoel
In de 12e en 13e eeuw kwam in Italië, met name in Toscane, een stenen preekstoel tot ontwikkeling, bestaande uit een rechthoekig platform met een min of meer bewerkte borstwering aan drie of vier zijden.
Uit de landen boven de Alpen is dit type niet bekend; daar kwam de preekstoel, zoals wij die nu kennen, later tot ontwikkeling. De verbinding met de koorafscheiding of *cancelli* gaf aanleiding tot de naam *Kanzel*/kansel waarmee de preekstoel in Duitsland en Nederland dikwijls wordt aangeduid. (Cancelli (Latijn) = hekwerk, koorhek. Het Engelse woord voor koor is *chancel*.)

Aan het begin van de 15e eeuw werd de preekstoel een zelfstandig onderdeel van het kerkinterieur. Het voornaamste onderdeel van de preekstoel is de kuip, gemaakt van hout of steen; deze is meestal zes- of achtzijdig. De borstwering is aan de buitenzijde meestal ingedeeld in panelen die als regel zijn voorzien van snij- of beeldhouwwerk, variërend van eenvoudige ornamentele vormen tot rijke figuraties. Op de borstwering is een lezenaar aangebracht. De kuip kan opgehangen zijn of rusten op een voet, zoals de preekstoel in de Grote Kerk in Epe.

In de 15e eeuw hadden de meeste preekstoelen nog geen klankbord boven de predikheer. Dat was voor de verstaanbaarheid niet nodig, omdat de kerkgangers rond de preekstoel stonden of op losse krukjes zaten. Die situatie is afgebeeld op het schilderij van Lucas van Leyden 'De roeping van Sint Antonius' (1528, Rijksmuseum Amsterdam) en op een schilderij van de Utrechtse schilder Joost Cornelisz. Droochsloot (1586-1666, Rijksmuseum Twenthe, Enschede).
De meeste klankborden zijn ontstaan in de 16e eeuw. In de grote kerken ontstond de gewoonte het klankbord te voorzien van een fraaie bekroning, zoals bijvoorbeeld in de Grote of St. Michaelskerk in Zwolle.

Voor de plaats van de preekstoel bestonden geen voorschriften; praktische aspecten gaven meestal de doorslag. In de meeste gevallen staat de preekstoel aan de zuidzijde of epistelzijde. Dat is de zijde waar de liturgische lezing uit de brieven der apostelen, het epistel, plaatsvond. De noordkant is de evangeliezijde, de plaats waar het evangelie werd gelezen.

Bestek van de preekstoel in Epe
In het bestek waarnaar op 18 juni 1805 de aanbesteding van de preekstoel plaatsvond, zijn de artikelen 39 tot en met 64 gewijd aan de voorschriften voor de vervaardiging ervan. Artikel 39 bepaalt dat de aannemer een geheel nieuwe *"Predikstoel met Verhemelte maken moet van gaar Rijnsch Eiken Wagenschothout, zonder noesten, scheuren of spint en nagenoeg op dezelfde plaats waar thans de oude Predikstoel staat"*. Het was hout dat langs de Rijn werd aangevoerd en op zodanige wijze uit de boomstam is gezaagd, dat de jaarringen praktisch loodrecht op het houtoppervlak staan.

Acanthusrozet in centrum stralenrozet

In artikel 43 is voorgeschreven: *"De Predikstoel moet conform 't model tekening no. 8 gemaakt worden met die verandering echter dat de opgang van de trap langs de zuidermuur van 't oude choor komt"*. Helaas ontbreekt tekening no. 8 in de archieven. Uit deze omschrijving blijkt dat

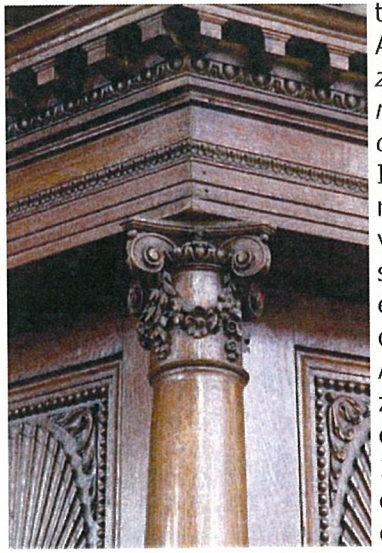
de preekstoel van vóór 1805 al aan de zuidzijde stond op de grens van koor en schip.

Bij het ordenen van het archief in de kluis van de Grote Kerk troffen wij een tekening aan van de plattegrond van preekstoel en klankbord. De tekening (voorlopige nummering 67:9.4.1) is gemaakt door Cor Hooiberg in Amsterdam en is voorzien van een tekst, bestemd voor 'baas' Beert Vinke te Elburg. Daarin wordt verwezen naar gemaakte afspraken op 19 juli 1805. Die behelzen aanwijzingen voor de uitvoering.
Uit deze tekening blijkt dat de preekstoel moest worden opgesteld op de hoek waar de oostmuur van de zuidbeuk de zuidmuur van het koor ontmoet. De onderste trede van de trap bevond zich ter hoogte van de toegang naar de gerfkamer. Het was volgens de tekening een rechte trap, die toegang gaf tot de kansel op een plaats, gespiegeld ten opzichte van de huidige toegang. Op de borstwering zijn duidelijk de sporen te zien van de plaats waar vroeger het deurtje moet zijn geweest.
Bij de verplaatsing van de preekstoel naar de huidige plek aan de noordzijde van het koor moeten deur en trap wel verplaatst zijn. In het bestek voor de restauratie 1960-1961 wordt hierover niets gezegd. Nader onderzoek zal moeten plaatsvinden.

De opmerking van W. Meulenkamp van de Stichting Kerkelijk Kunstbezit in Nederland bij zijn beschrijving van de inventaris in 1983 *("De kansel stond oorspronkelijk in het midden van de kerk")* is, zoals uit het voorgaande blijkt, niet juist.
Kroesen en Steensma zeggen over de locatie van de preekstoel dat in grote kerken deze meestal tegen een muur en in meerbeukige kerken tegen een pilaar staat; in kleine kerken staat de preekstoel tegen de muur op geringe afstand van de koorgrens of tegen de oostwand van het schip.

Artikel 47 vermeldt dat het snijwerk zal worden gemaakt volgens tekening. Ook deze tekening is niet meer voorhanden. Wel is een tekening van Cor Hooiberg bewaard gebleven waarop het houtsnijwerk van de voluutkapitelen van de zes zuiltjes op de hoeken van de kuip is aangegeven (voorlopige nummering 67:9.1). Een kapiteel is het kopstuk van een zuil; voluut betekent een spiraalvormige versiering. Hooiberg is ook de ontwerper van het koorhek dat in 1805 in hetzelfde bestek wordt omschreven.

Artikel 52 schrijft voor dat de aannemer conform dit bestek *"zijn werk meesterlijk maken moeten"*. Het 'verhemelte', het klankbord, moet worden gemaakt volgens tekening no. 9; ook deze tekening is verloren gegaan.

Zuiltje met voluutkapiteel en guirlandes

Artikel 53 bepaalt: *"De aannemer zal zijn werk klaar hebben om opgenomen te worden kunnen worden voor of op de 1ste November 1805"*.
In een betrekkelijk korte tijd van ruim vier maanden moesten, behalve de preekstoel, ook het in het bestek beschreven koorhek, doophek en de kerkbanken vervaardigd worden.
Alle vier de percelen werden eerst in zogenaamde massa aanbesteed en door Cor Hooiberg 'gemijnd' op fl. 1330,—. Daarna werden de afzonderlijke onderdelen van het bestek, de percelen, aanbesteed. Beert Vinke uit Elburg was de laagste inschrijver voor de preekstoel met een bedrag van fl. 280,—.

Beschrijving van de preekstoel

De preekstoel heeft een zeshoekige geprofileerde voet en een korte, zeshoekige schacht. De kuip is eveneens zeshoekig. De onderrand is versierd met cannelures = gleuven, groeven (Latijn: *cannula* = pijpje).
Op de hoeken bevinden zich vrijstaande zuiltjes met zogenaamde voluutkapitelen. De voluutkapitelen zijn versierd met guirlandes. Vijf panelen zijn voorzien van een rechthoekige parellijst en een verdiept ovaal stralenrozet. In het centrum bevindt zich een ovaal acanthusrozet. Acanthus is een plant die ook wel berenklauw wordt genoemd, niet te verwarren met de echte berenklauw (Heracleum).
De Grieken en Romeinen maakten veelvuldig gebruik van acanthusbladmotieven. Ook in de gotiek, renaissance en latere stijlperioden werd gebruik gemaakt van het acanthusmotief. In de zwikken, dat zijn de ruimten tussen de rechthoekige omlijsting

en het ovaal, zijn acanthi aanwezig. De bovenrand van de kuip is geprofileerd met een acanthuslijst, een blokjesrand en een eierlijst. Ook dit laatste versieringselement werd in de Griekse en Romeinse architectuur veel toegepast. Het bestaat uit een bolle lijst waarop afwisselend eivormige en pijlvormige figuren zijn aangebracht. De leuning begint met een voluut en bladmotief. Op de eerste spijl is een acanthusblad en guirlande aanwezig; de overige vier opengewerkte spijlen zijn voorzien van parelrand, eierlijst en rozetten. Schulte (zie bronnen) duidt de stijl van de preekstoel aan als 'boers-empire'.

In Nederland werd in 1806 Lodewijk Napoleon de eerste koning van Holland en via hem werd ook hier de Franse empirestijl geïntroduceerd. Het is een neoclassicistische stijl met motieven uit de Etruskische, Egyptische en Romeinse cultuur.
Het is de moeite waard het fraaie houtsnijwerk van de preekstoel in werkelijkheid te bewonderen.

Verplaatsing van de preekstoel; klankbord

In 1866 werd in een bestek het voorzichtig wegbreken van preekstoel, doophek en bestaande banken beschreven. De preekstoel werd verplaatst van de lokatie aan de zuidelijke koormuur naar de ruimte midden onder het orgel. Daarbij werd het klankbord gewijzigd.
In 1962 werd de preekstoel opnieuw verplaatst, nu naar de noordzijde van het koor, recht tegenover de plaats waar hij in 1805 was opgesteld. Hierbij werd het klankbord weggelaten. Meulenkamp schrijft in 1983 over het klankbord, dat het op het zoldertje aan de westkant van de noordbeuk -het zoldertje bij het orgel- in verschillende onderdelen uiteengehaald, samen met parellijst, acanthusrozetten, eierlijst, enz. ligt.

Dank zij de inkomsten uit de verkoop van de producten van de 'handwerkgroep' kon onlangs een nieuw klankbord gemaakt worden. De heren Van Dragt, Nijkamp en Westerveld begonnen ermee op 27 januari 2004 en al op 17 februari was het klankbord gereed en solide opgehangen door de heer G. Visser. Van het oude klankbord was niet veel meer overgebleven; slechts de blokjeslijst kon in het nieuwe klankbord gebruikt worden. En zo kunnen de predikanten, staande onder het nieuw vervaardigde

'verhemelte' van de uit 1805 daterende predikstoel, nu opgesteld aan de evangeliezijde, het woord verkondigen.

Stijl leuning kanseltrap met eierlijst, rozet en parellijst

Bronnen

Justin E.A. Kroesen en Regnerus Steensma, *Het middeleeuwse kerkinterieur,* Leuven, 2004, p. 238-267
Zeno Kolks, *Langs oude Gelderse kerken, De Veluwe,* Baarn, 1978
E.J. Haslingius en H. Janse, *Bouwkundige termen. Verklarend woordenboek van de westerse architectuur- en bouwhistorie,* Leiden, 2001
W. Meulenkamp, *Nederlands Hervormde Kerk; inventaris van Epe,* Stichting Kerkelijk Kunstbezit in Nederland, augustus 1983
G.S. van Lohuizen, 'De Ned. Herv. Kerk te Epe IV', *Ampt Epe*, nr. 7, januari 1966, p. 6-7
Streekarchivariaat Noord-Veluwe. *Voorlopige inventaris van het archief van de Hervormde Gemeente van Epe,* Kerkgebouw en inventaris nrs. 282 en 294
Archief Grote Kerk, kluis, voorlopige nrs. 67.9.1; 67.9.4.1.
C.W. Mönnich en Michel van der Plas, *Het woord in beeld. Vijf eeuwen bijbel in het dagelijks leven,* Baarn, 1977, p. 10-11
A.G. Schuller, *Kerken in Gelderland,* Zutphen, 2000, p. 76
Hetty van Dragt, 'Van breien, haken en borduren tot Klankbord in de Grote Kerk', *Drieklank, Maandblad van Hervormd Epe,* nr. 22-1, 9 april 2004, p. 24
Jeannette ten Kate, *Het Nederlands antiekboek,* Zwolle, zj, p. 178-181
A.G. Schulte, 'Vier Veluwse variaties op eenzelfde thema. Toelichting bij de voorjaarsexcursie naar de Noord-Oost Veluwe op zaterdag 22 mei 1982', Stichting Oude Gelderse Kerken II, XL I –XLII

Aanvulling op Ampt Epe, nr. 156, april 2006

Vermeldenswaard is nog dat het vervaardigen van het koorhek op 18 juni 1805 werd aangenomen door Beert Vinke voor een bedrag van fl. 300,-. Het moest, net als de preekstoel, op 1 november van hetzelfde jaar worden opgeleverd.

In Memoriam
Cornelis Gerrit (Cor) Schut, 1945 - 2006

Evert de Jonge

Op donderdag 7 september 2006 overleed te Vaassen geheel onverwacht op zestigjarige leeftijd bestuurslid Cor Schut. Geschokt heeft het bestuur kennis genomen van dit droevige bericht, wetende dat dit bij zijn vrouw en (klein)kinderen nog veel harder moet zijn aangekomen.

Cor was sinds 2001 lid van de vereniging en werd in november 2004 bestuurslid. Hij was speciaal gevraagd voor de functie van archivaris, iets wat geheel bij hem paste. In korte tijd archiveerde hij ons bezit, speurde diverse zaken op en deed waardevolle aanbevelingen voor verbeteringen. Hij volgde op de bestuursvergaderingen kritisch de geopperde plannen en gaf daardoor blijk van goed bestuurlijk inzicht. En beloofde hij wat te doen, dan kon je daar blind op varen.

Cor was een rustige man, hij trad niet graag op de voorgrond. Als hij het woord nam, sprak daar kennis van zaken uit. Zo wist hij veel van de Vaassense geschiedenis.

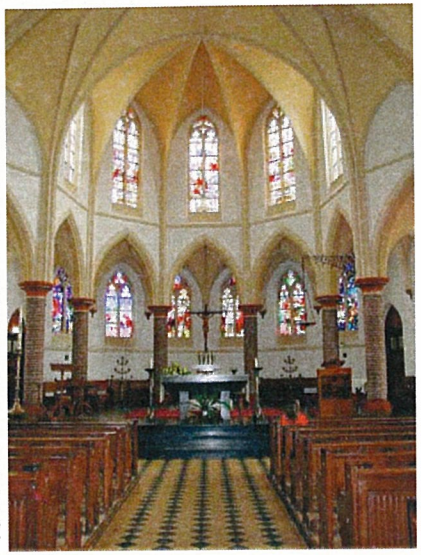
Cors passie was stamboomonderzoek. Zo heb ik hem al ruim 25 jaar geleden leren kennen als lid van de Vereniging Veluwse Geslachten; daar was hij een lid van het eerste uur. Vanzelfsprekend werd hij dan ook lid van onze werkgroep genealogie om anderen voort te helpen met deze hobby.

Cor was een fijne man. We zullen hem missen. Hij laat een lege plek open.

Onze gedachten gaan uit naar zijn familie. We wensen hun veel sterkte bij het verwerken van dit verlies.

Excursie naar de Oosterhof

Wim van 't Einde

Interieur rooms-katholieke kerk

Op 27 mei 2006 organiseerde onze historische vereniging een excursie naar de Oosterhof in Vaassen. Ongeveer 50 mensen namen hieraan deel. Het bleef goed weer, totdat de excursie was afgelopen. We kunnen terugzien op een prettige middag.

Het rooms-katholieke complex op de Oosterhof heeft de status van rijksmonument gekregen. En niet voor niets. Het bestaat uit de kerk, de pastorie, het koetshuis, de rooms-katholieke begraafplaats, het voormalige zusterhuis en de voormalige Maria-kleuterschool. Daarmee is het een mooi voorbeeld van een rooms-katholieke enclave in een protestantse omgeving, een plek waar alle faciliteiten aanwezig zijn voor de rooms-katholieke gemeenschap.

Pastoor Hagen was tijdens zijn ambtsperiode (1907-1937) de drijvende kracht achter dit alles. Terecht dat een straat erdoorheen tegenwoordig zijn naam draagt. In iets meer dan tien jaar bouwde hij de rooms-katholieke kerk, de vroegere rooms-katholieke school, de Maria-kleuterschool en het zusterhuis. Een enorme prestatie voor

Graf op de begraafplaats

deze gemeenschap.
Dit deel van Vaassen kent overigens een lange kerkelijke geschiedenis die dateert van waarschijnlijk eind 17e eeuw. Toen werd er een schuurkerk gevestigd waar de rooms-katholieken hun missen konden houden, en wel op de plaats van de huidige pastorie. Het achterste deel van de pastorie is nog een onderdeel daarvan geweest.

Detail preekstoel

De huidige rooms-katholieke kerk dateert van 1917, de moeilijke tijd van de Eerste Wereldoorlog. Op aandringen van pastoor Hagen en de bereidwilligheid van de parochie is toen deze kerk gebouwd, in de huidige grootte. De pastoor wilde dat zijn gemeente een solide gebouw kreeg, waar men trots op kon zijn. Hij rechtvaardigde dit door te wijzen op de offerbereidheid van de parochianen. Tijdens de excursie bekeken we alle huidige delen van het complex.

Het Koetshuis

Wilt u meer lezen over de kerkgeschiedenis van de Oosterhof, kijk dan eens op www.ecclesia-in-fasna.nl. Daar wordt een behoorlijk deel van de geschiedenis van het complex beschreven en trouwens nog steeds aangevuld.

Foto's bij dit artikel: Lia Obee

Piet Jabaay (1912-1995?)

Drs. Dianne Hamer

In de jaren na de Tweede Wereldoorlog hebben er vele kunstenaars in Epe en in de directe omgeving gewoond en gewerkt. Epe was toen nog een klein dorp dat, gelegen temidden van een streng calvinistische omgeving, een vrije en tolerante sfeer uitstraalde. Tussen de meest uiteenlopende sociale groepen was er dan ook een wisselwerking. Nergens anders op de Veluwe was het mogelijk dat er op zondagmiddag jazz werd gespeeld en werd gedanst. Destijds bekende horecagelegenheden als de cafés Boeve en Visch, café-restaurant De Posthoorn, restaurant De Veldhoeve, het voormalige hotel-restaurant Rozenhof (nu Serviceflat Rozenhof) en het voormalige hotel-restaurant Het Wapen van Epe (afgebroken voor winkelbebouwing) waren ontmoetingsplaatsen voor kunstenaars, burgers, toeristen en militairen.
Een van de kunstenaars die destijds in Epe woonde, heeft wel eens gezegd dat Epe in één adem genoemd kon worden met Bergen (NH) en Laren in 't Gooi, maar vooral dat Epe een toevluchtsoord was voor figuren 'die bezig waren hun vorm te vinden'.

Vanaf het midden van de vorige eeuw hebben veel (jonge) mensen zich op de een of andere manier met cultuur bezig-gehouden. Dat kon pottenbakken, schrijven, dichten of schilderen zijn. In ieder geval hebben zij in Epe hun 'verpoppingproces' doorgemaakt en heeft hun verblijf hier invloed gehad op hun werk. De meesten van deze kunstenaars kwamen uit de grote steden van ons land en wilden de 'stenen' woonomgeving van de stad achter zich laten voor het zuivere natuurleven in de bossen van Epe. Er waren er bij die 'van goeden huize' kwamen en voor hen was het moeilijk, want kiezen voor kunst was in hun milieu net zoiets als dienst nemen in het vreemdelingenlegioen.

Alle kunstenaars die in Epe woonden en werkten, hadden een intense liefde voor de natuur, voor het 'ruwe' landschap met bossen, wild en de unieke plantengroei. De natuur om hen heen maakten zij vaak tot onderwerp van hun studies. Ook speelde de romantiek van ruige figuren, van knoestige heikneuters, stropers, jagers, boswachters, militairen, afgebeulde boeren, simpele zielen en dorpsfantasten een belangrijke rol in de aantrekkingskracht van Epe als vestigingsplaats!

De eenzame en onherbergzame bossen rondom Epe roepen een sfeer van melancholie op: het kan er vaag en wazig zijn, broeiend en vol gewaande geesten. Daar staat de nabijheid van het IJssellandschap tegenover, met de grootsheid van de rivier de IJssel en de daarbij behorende IJsselvallei met een landschap dat grote openheid biedt. Dit is dan weer in tegenstelling met de wereld van 'het kleine', met de zeldzame bloemen en op de glooiende stuwwallen de wiegende bomen, omfloerst door een tapijt van heidevelden.

In Epe is, ondanks al deze contacten, nooit sprake geweest van een kunstenaarscentrum. Wel werd er toen gesproken van de 'Eper kunstvrienden' of 'Tongerense kring'.

De kunstenaars waren allemaal jong en moesten in hun levensonderhoud voorzien door verkoop van hun werk. Dit is tegenwoordig al een moeilijke opgave, maar in de naoorlogse periode, die gekenmerkt werd door soberheid en gebrek aan materialen, was dit zeker geen sinecure. Belangrijk voor het voortbestaan van deze Eper kunstenaars waren

vooral de industriëlen Gerard Wentges en Jan de Lange. Zij waren voor de jonge kunstenaars 'mecenassen'. Ook de plaatselijke middenstand had begrip voor de moeilijke financiële situatie van de kunstenaars: er werd pas betaald, wanneer er werk was verkocht! [1)]

Een van deze kunstenaars was Piet, ook wel bekend als Pleun, Jabaay, die veel mensen in Epe gekend hebben. Over hem is niet veel geschreven in de vakliteratuur. Alleen bij Pieter Scheen, in zijn *Lexikon Nederlandse Beeldende Kunstenaars 1750-1950*, wordt hij vermeld:
"Geb. Rotterdam 17 maart 1912. Woonde en werkte in Rotterdam, Amsterdam, Den Haag, Apeldoorn; thans (d.i. in 1969) reeds 10 jaar in Rocquebrune (Fr.). Leerling van de Academie voor Beeldende Kunsten in Rotterdam van 1933 tot 1938, onder leiding van J.G. Heijberg, H.E. Mees en A. Glansdorp. Kunstschilder en beeldhouwer. Schildert, aquarelleert en tekent (ook pen en pastel) voornamelijk portretten en enkele landschappen en stillevens."

Mr. Sam Hoek (1971)

In 1991 is er in Epe een tentoonstelling georganiseerd in de expositieruimte 'De Ring' in het gemeentehuis onder de naam 'Kunstenaarsvolk na 1945 te Epe'. Hierbij werd ook aandacht besteed aan Piet Jabaay, die vanaf 1945 tot 1952 heeft gewoond in Tongeren en daarna in Emst, tot 1959, aan de Laarstraat 3.

31.03.64 In 1960 is hij naar Frankrijk vertrokken, waar hij diverse exposities heeft gehad, o.a. in Cannes en Nice. Zijn werk is over de hele wereld verspreid. Hij werkte voornamelijk als portretschilder in opdracht.

Zijn vrouw schreef op 2 mei 1991 vanuit Rocquebrune:
"Piet had in die tijd regelmatig schilderijen hangen in het hotel De Mallejan in Vierhouten en kreeg daar dikwijls portretopdrachten, die dus over heel Holland en ook het buitenland verspreid raakten. Hij heeft dus ook opdrachten gehad in Engeland, België, Zweden, Amerika en natuurlijk hier in Frankrijk.
Wij komen ook ieder jaar nog enige maanden naar Holland omdat er nog altijd ook hier portretopdrachten zijn. Soms de derde generatie! En soms als verre oorsprong nog hotel De Mallejan!" [2)]

Ieder jaar kwamen Piet en Gery Jabaay vanuit Frankrijk een paar maanden naar Nederland om portretten te schilderen. Zij gingen dan niet alleen naar Epe, maar ook naar andere plaatsen in de omgeving als Heerde, Wapenveld en Nunspeet. Wanneer zij een opdracht hadden gekregen, dan logeerden ze vaak bij de opdrachtgever. Een van hen was de familie Tiessens uit Epe, voor wie hij in 1975 drie kinderportretten heeft geschilderd. Tijdens het schilderen las Gery de kinderen voor of vertelde verhaaltjes. Ook bij de heer en mevrouw Doorman aan de Polweg hebben ze vaak gelogeerd; zij hadden een portret van Mr. Sam Hoek, advocaat in Rotterdam, geschilderd in 1971 (olieverf, 50x60 cm). [3)]
Andere voorbeelden van Piets werk zijn de portretten van Willem, Albertus en Willem Jan van Vemde. Deze portretten zijn in de jaren '50 van de vorige eeuw geschilderd. Alleen Willem Jan van Vemde heeft voor zijn portret model gezeten; de andere twee zijn geschilderd naar foto's. (zie afb.) [4)]

Ook schilderde Piet Jabaay een portret van de scheidende directrice van de schouwburg in Deventer, mevrouw Kroeshof-Boonstra. Dit portret werd in 1963 voltooid en kreeg een ereplaats in de schouwburg, in de hal bij de trapopgang. Op 30 september 1964 meldde het *Deventer Dagblad* hierover:
"Het is het in opdracht van de Raad van Commissarissen door de Apeldoornse schilder Jabaay gemaakte portret, dat mevrouw Kroeshof vorig jaar bij haar afscheid is aangeboden. Of eigenlijk een deel van het portret. Het oorspronkelijke is, mede door zijn enorme omvang, afgekeurd. Men vond de oplossing door het schilderwerk aanzienlijk in te korten. Van kunst gesproken...!" [5)]

Piet Jabaay heeft tijdens zijn leven veel meegemaakt: hij heeft over de hele wereld gereisd en gevaren. Gedurende de Tweede Wereldoorlog zat hij ondergedoken. Hij heeft een tijd in New York gewoond en had de meest uiteenlopende baantjes om in zijn onderhoud te voorzien. Zo was hij o.a. tapdanser en jongleur. Eigenlijk had hij nooit veel geld, maar als hij het had, kon iedereen daarvan mee genieten. Toen hij de eerste keer AOW ontving, heeft hij een groot feest gegeven: nog nooit had hij zoveel geld gehad!

Hij is twee keer getrouwd geweest. Uit zijn eerste huwelijk had hij twee kinderen: Pieter en Mara. Zijn dochter, die in 1934 in Rotterdam werd geboren, is in de voetsporen van haar vader getreden en is tekenaar/portrettiste geworden. Piet Jabaay was een kleurrijk figuur die als bon-vivant door het leven ging.

Noten:

1. Catalogus van de expositie 'Kunstenaarsvolk na 1945 te Epe', 3-29 augustus 1991
2. Brieven van Gery Jabaay, mei t/m juli 1991
3. Gesprek met mevrouw Tiessens, Epe, 2005
4. Gesprek met de heer Van Vemde, Epe, 2004
5. Lijst van schilderijen, genoemd in brieven van Gery Jabaay:
   1. Portret van de Japanse violiste Sobuko Imai
   2. Kinderportretje
   3. Meisjeskopje
   4. Portret van mevrouw Slebos
   5. Portret van zoontje Slebos
   6. Portret van Hans-Martin van Butselaar

7. Portret van Mevr. Voges
8. Zelfportret
9. Portretten van ir. Bernard Ten Horn en zijn vrouw uit Son (NB)
10. Portret van Margot Kelders-Thys uit Assen
11. Portretten van Guy en Michel van Rijn uit Amsterdam
12. Portret van Hans Bonefaas uit Hilversum
13. Portret van Betty Ooms
14. Portret van Koop Lenstra uit Breukelen
15. Portret van Saskia Bos uit Amsterdam
16. Portretten van Jan Carmiggelt, zijn vrouw en zoon Simon uit Amsterdam
17. Portret van Debora Apol, pianiste uit Amsterdam
18. Portretten van Joop en Corry Mes uit Amstelveen
19. Portretten van Kees en Lya Boon uit Geldrop

De magere crisisjaren

Wim van 't Einde

Iedereen weet dat de crisisjaren voor menigeen karige jaren waren. Maar wat verdiende een medewerker eigenlijk in onze gemeente?

Burgemeester en wethouders van de gemeente Epe verstrekten daarover informatie aan het ministerie. De lonen in het vrije bedrijf werden daarbij als volgt weergegeven:

Beroep	**Uurloon*)**
Landarbeiders	25
Steenfabriekarbeiders	35, 40, 43
Metaalbewerkers	35, 40, 42
Overige fabrieksarbeiders	35
Grondwerkers	30
Timmerlieden	47
Metselaars	45
Schilders	47
Opperlieden	35

*) Alle bedragen zijn in centen per uur

Naar: Nieuws- en Advertentieblad, 25 maart 1933

De zondagsschool aan het Koepad te Zuuk

Hannie Tijman-Logtenberg

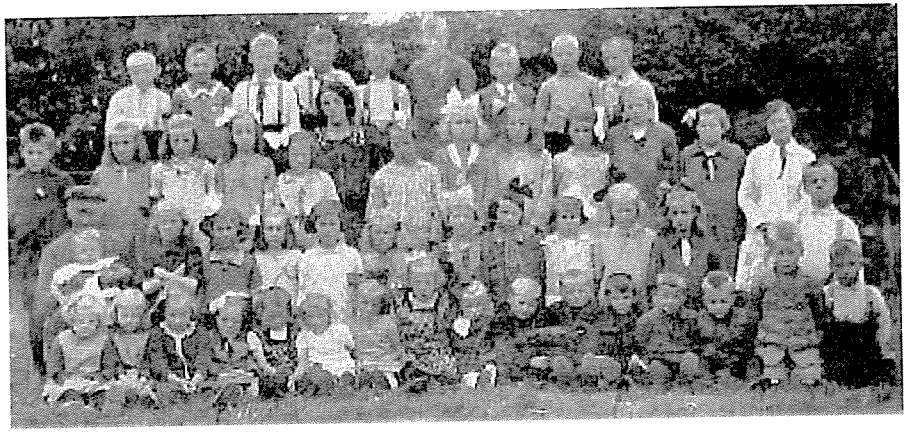

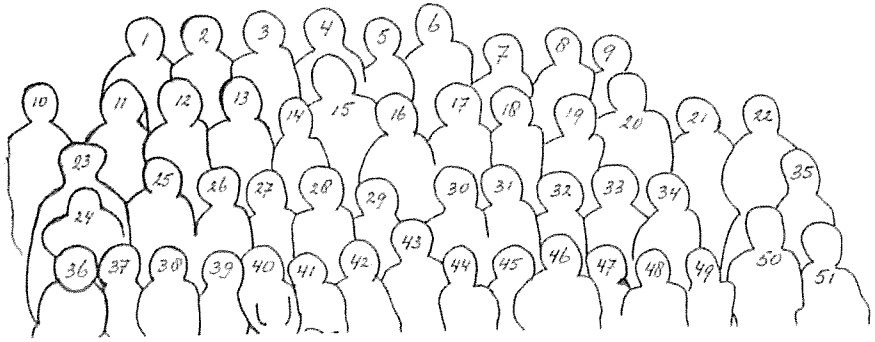
Het kapelletje aan het Koepad te Zuuk

Mijn 'speurtocht' begon naar aanleiding van een foto die in het bezit is van mijn moeder, mevrouw Logtenberg-Groothedde, en vermoedelijk rond 1932 is gemaakt. Veel van de kinderen op deze foto gingen naar de zondagsschool aan het Koepad in Zuuk. Maar ook heel velen niet. De kinderen op de foto woonden in het gebied ten oosten van het kanaal: aan het Koepad, de Ravenstraat, de Weteringdijk tot in het Eperbroek toe.

Mijn eerste vragen aan de lezers van Ampt Epe zijn dan ook: Wie 'herkent' deze foto? Wie weet ter gelegenheid waarvan deze foto gemaakt is? En wie kan eventueel nog namen toevoegen?
Nieuwsgierig geworden naar de achtergrond van deze zondagsschool, die trouwens nog elke zondag als zodanig dienst doet, ben ik met succes het gemeentearchief in Epe ingedoken.

Het begon met een man die we in eerste instantie met de naam zullen noemen waaronder hij algemeen bekend was: 'Jan de Snieder'. In die dagen (zeg maar eind 19^{e} eeuw) was een 'snieder' een kleermaker (en zelfs dat is al bijna een verouderd woord geworden).

1.?, 2.Marinus van de Mars, 3.?, 4.?, 5.Derk Jan Webers?, 6.?, 7.Teunis Neuteboom, 8.?, 9.?, 10.Jo Blok, 11.Jannetje van de Mars, 12.Derkje Groothedde, 13.?, 14.Coba of Marie Neuteboom, 15.juffrouw Bannink, 16.Marie van der Burg, 17.Aaltje Neuteboom, 18.Riek Niemand, 19. ....Niehof, 20.Mina Hanekamp, 21.Jantje Nijhof, 22. ...Dokter, 23/24.Hendrik Jansen met kleinzoon, 25.Antje Vos, 26.Trijntje Kloezeman, 27.Zwaantje Groothedde, 28.Jannechie Fuut, 29.Jannetje Groothedde, 30.?, 31. ... Haverkamp, 32. ....Niehof, 33.Toosje Stegeman, 34. .... Dokter, 35.Derk Jan Webers? 36.?, 37.?, 38.Tilde van de Mars, 39.Derkje van der Burg, 40.?, 41.?, 42.?, 43.?, 44. .... Neuteboom, 45.?, 46.?, 47.Derk Groothedde, 48.?, 49.?, 50.?, 51.?
Onnodig te zeggen dat de redactie graag uw hulp inroept bij de vraagtekens!

Deze Jan de Snieder stond goed bekend, maar hij deed ook zijn naam eer aan en wel driedubbel. Ten eerste sneed hij als 'snieder' de lappen (duffel, laken, pilo) die men hem bracht, tot oersterke kledingstukken. Als Jan eenmaal een knoop aan je broek had gezet, dan ging die er nooit meer af! En de pakken die hij maakte, pasten perfect! Maar Jan sneed niet alleen kledingstukken. Hij gebruikte ook een groot, scherp mes voor huisslachtingen bij de boeren. En de derde manier waarop Jan sneed was een figuurlijke manier: de bijbelse betekenis van snijden, zoals die in 2 Timoteüs 2:15 wordt verwoord: "een arbeider ... die het Woord der waarheid recht snijdt" (SV), d.w.z. dat hij Gods wil en waarheid zuiver en helder bracht.

Op zo'n anderhalf uur lopen van zijn woning bevond zich op de heide een buurtschap, waar zeer arme mensen woonden. Toen Jan daar een keer kwam, kreeg hij het op z'n hart om de kinderen die hij daar rond de hutten zag, het Evangelie te gaan vertellen. Maar als diepgelovig mens wilde Jan wel zekerheid dat dit ook inderdaad Gods wil was. Hij dacht aan het bijbelverhaal waarin Gideon een teken van de Heer vraagt, eigenlijk twee tekenen (om zeker te zijn; zie Richteren 6:17, 22, 37-40). En zo besloot Jan dat hij ook twee tekens van de Heer zou vragen als bevestiging. Al een tijdje zat er een bepaalde bijbeltekst in z'n hoofd. Als de dominee daar zondagmorgen over zou preken, zou dat een eerste bevestiging voor hem zijn. En als hij dan 's middags naar de dienst in een naburig dorp zou gaan en de dominee daar zou ook over diezelfde tekst preken, dan zou dat voor hem de knoop doorhakken.
En wat gebeurde er? 's Morgens preekte de 'eigen' dominee inderdaad over de bewuste tekst. En 's middags pakte Jan zijn *goastok* en liep 1,5 uur naar het andere dorp. Omdat er nu eenmaal niet zoveel mensen aanwezig zijn tijdens een middagdienst, viel z'n aanwezigheid wel op... Maar het grote wonder geschiedde: Jan kon het nauwelijks geloven, dat God hem zo duidelijk de weg wees die hij gaan moest.

En zo begon Jan zijn kinderwerk – eerst in een huisje, later heeft hij net zolang gebedeld tot hij een eenvoudig lokaaltje kon bouwen, het 'oude lokaal van Zukerveld'. De kinderen genoten van zijn bijbelverhalen – en niet alleen de kinderen.

Ook de volwassenen kwamen. Wat zouden ze anders op zondag moeten doen – in een tijd dat er nog geen fietsen, auto's, radio's en televisies waren? En je mocht komen 'zoals je was': met je klompen aan en je blauwe schort voor.
Als Jan klaar was met zijn vertelling, ging men nog niet naar huis. Men bleef samen en zong 'Sankies', te vergelijken met onze huidige Opwekkingsliederen. En dat zingen kon wel een paar uur doorgaan. Jan was een ras-verteller. Vooral bij het verhaal van Jezus' kruisiging bleven de ogen – ook die van Jan zelf – niet droog. Zijn 'zaaien met tranen' was het geheim van zijn kracht.

Veertig jaar lang heeft Jan op zondag zijn reis naar het zondagsschooltje gemaakt. Anderhalf uur heen, anderhalf uur terug. Wij beschouwen het misschien als een gewoon zondagsschooltje en een eenvoudig zondagsschoolonderwijzertje – een mannetje met een petje op en een stokje in de hand... Veertig winters lang langs modderpoelen van wegen, springend van zode tot zode. Veertig zomers lang langs schaduwloze wegen. Wat een trouw!
Op zijn leven was van toepassing: "Wees getrouw tot de dood en Ik zal u geven de kroon des levens" (Jakobus 1:12). Niemand bedankte hem. Niemand bemoedigde hem. Niemand zorgde voor een ridderorde op zijn borst na veertig jaar trouwe dienst.

Oud-leerlingen getuigen hoe belangrijk zijn werk voor hen persoonlijk geweest is. Zoals het oude, afgeleefde vrouwtje op haar ziekbed: "Zoals die man van de Here Jezus vertellen kon, zo kon niemand het". Of de man die een nieuw zondagsschoollokaal schonk, waarin een emaillen plaat werd aangebracht met de woorden:

In het *Reformatorisch Dagblad* van 2 april 1996 verscheen een foto van het kapelletje met als bijschrift "Het kleine kerkje te Emst". Dit deed

de heer A. Vreugdenhil in de pen klimmen (juni 1996, later aangevuld, 27 januari 2005) voor een artikel waarin hij een en ander rechtzette en in het kort de geschiedenis verwoordde:

- Het gebouw is niet als kerk gebouwd en ook nooit als zodanig in gebruik geweest.
- Op initiatief van Jan Zwarts uit Emst is eind 19e eeuw aan het Koepad een eenvoudig lokaal gebouwd, bestemd voor zondagsschooldoeleinden.
- Het gebouw behoorde toe aan de Evangelisatievereeniging Bethel in Emst (gesticht 1869 door evangelist Meeuwenberg van de Nederlandsche Evangelisch-Protestantse Vereeniging te Den Haag).
- In 1924 werd het gebouw voor fl 65,-- aangekocht door de Rechtzinnig Hervormde Evangelisatievereeniging te Epe, van de erfgenamen van de heer Van Wijk, laatste evangelist van Bethel. (De RHEV-Epe, in 1880 door evangelist Wesseldijk, eveneens van de NEPV, gesticht, is sinds 1975 voortgezet als Buitengewone Wijkgemeente Goede Herderkerk van de Hervormde Gemeente van Epe)
- In 1937 heeft Jan Kamphuis aan de Evangelisatievereeniging van Epe een nieuw gebouw geschonken, toen het oude dermate bouwvallig geworden was dat het rijp was voor de sloop. (Boven de deur is de gedenkplaat aangebracht.) Op zondagmiddag 17 november 1937 werd het gebouwtje feestelijk in gebruik genomen. Natuurlijk was daarbij ook de Eper Courant aanwezig en in de editie van 20 november werd dan ook verslag gedaan. Sprekers waren o.a. de heren L. Keijzer, J. Kamphuis en een zoon van de heer Zwarts. Op het dak vindt u nog steeds het zeer bescheiden torentje van zink, wat de inwoners van Zuuk aanleiding gaf te spreken van de 'Zuukertoren'.

- In oktober 1966 heeft het gebouwtje een opknapbeurt ondergaan en is inwendig aangepast aan de toenmalige 'eisen des tijds' (ander meubilair en betere verwarming).
- In 1996 heeft de Rechtzinnig Hervormde Evangelisatie Vereeniging Epe het gebouw in eigendom overgedragen aan de

kerkvoogdij van de Goede Herderkerk.

- In 2001 is het gebouwtje op 11 oktober door de staatssecretaris van O.C.W. aangewezen als beschermd rijksmonument met de volgende waardering:

ZONDAGSSCHOOL, gebouwd 1937

- *Van architectuurhistorische waarde als gaaf en goed voorbeeld van een zondagsschoolgebouw uit het interbellum, dat opvalt door het zeer kleine formaat en de uiterst sobere, maar kenmerkende vormgeving, met enkele in het oog vallende details, zoals de uitgemetselde ingangspartij en de metalen dakruiter.*
- *Van stedenbouwkundige waarde als kenmerkend onderdeel van de landelijke bebouwing aan het Koepad. Het gebouw speelt hier vanwege de ligging, opmerkelijke vorm en functie een beeldbepalende rol.*
- *Van cultuurhistorische waarde als bijzondere uitdrukking van het protestantse geloof op de Veluwe, als voorbeeld van de ontwikkeling van het godsdienstonderwijs op het platteland.*

De Stentor van 15 juli 2005 bericht dat het kapelletje een drastische restauratie heeft ondergaan: een nieuwe vloer, een nieuw keukenblok, meubilair, nieuwe leidingen, centrale verwarming en andere moderne voorzieningen... en dat dank zij de hulp van talloze vrijwilligers (drie maanden lang, vier avonden per week) en talloze geschenken in natura de totale restauratie geen 30.000 euro, maar slechts 75 euro heeft gekost! Jan de Snieder zou er ongetwijfeld weer een wonder in zien...

Bronnen:

L. Keijzer, 'Ontstaan van de zondagsschool te Zuuk', Gemeentearchief Epe (cat.nr. 1625)

Reformatorisch Dagblad, foto van het kapelletje met als bijschrift 'Het kleine kerkje te Emst', 2 april 1996

De Stentor, 'Kapelletje van Zuuk voor 75 euro in het nieuw', 15 juli 2005

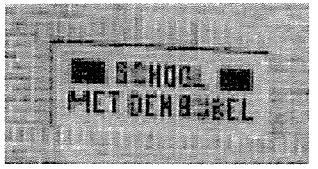
A. Vreugdenhil en L. Keijzer, 'Evangelisatiegebouwtje aan het Koepad te Zuuk en zondagsschoolleider Jan 'de Snieder' = Jan Zwarts', Gemeentearchief Epe (cat.nr. 1740)

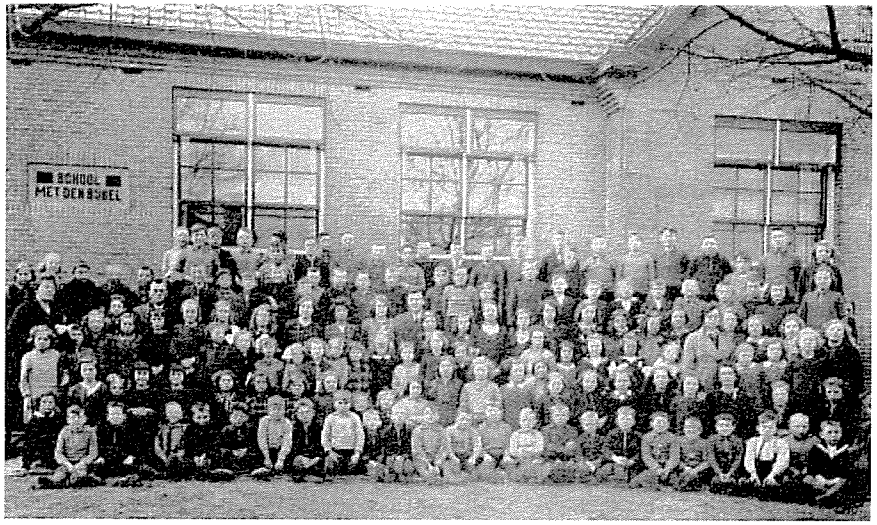
A. Vreugdenhil, 'Enige gegevens betreffende het Evangelisatiegebouwtje in Zuuk', 27 januari 2005 (met dank aan Christien van Westerveld, die ook de foto van het gedenkbord in de kapel aanleverde)

De eerste Christelijk Nationale School te Vaassen

(4) Hoe het verder ging

Dirk Bakker

Onderwijzend personeel en leerlingen – jaren twintig

Op 18 januari 1917 werd een tweede bijeenkomst gehouden, vermoedelijk dit keer bij A.J. Zwerus, van hen die wilden trachten te komen tot oprichting van een christelijke school. Nu waren 23 personen aanwezig; er zat dus al enige groei in de vereniging.

De statuten werden op deze vergadering vastgesteld en besloten werd om de koninklijke goedkeuring aan te vragen. Die goedkeuring werd 26 april verleend en kwam enkele dagen later binnen. Als het definitieve bestuur werden op die vergadering gekozen: A.J. Zwerus, H. de Graaf, J.W. Kok, R. Smit en Alb. Zwerus. De contributie van de leden werd vastgesteld op 50

cent per jaar. Dit was niet veel en het was dan ook niet overbodig dat gelijktijdig werd aangedrongen op het zoveel mogelijk bijeenbrengen van gelden voor de bouw van een school. Uit de contributie zou het niet kunnen komen.

Helaas, in schril contrast met deze bedragen, staan die van de hooggeroemde bondspredikanten in die tijd, ook uit de omgeving, die eens per jaar een spreekbeurt vervulden, ten bate van de schoolvereniging. Zij verlangden van f 20 tot f 35, en dat was soms meer dan een vakbekwame handarbeider in een volle week kon verdienen. Het is vervelend op te moeten merken dat het geld bij hen een grote rol speelde.

Voor men over het bouwen van een schoolgebouw kon denken, had men een plekje nodig om het neer te zetten. Het bestuurslid J.W. Kok wist hiervoor echter uitkomst. Hij was eigenaar van een heel geschikt terrein, tegenover het huis, waar hij met zijn zuster Anna woonde. Dit lag dus op de hoek Stationsstraat/ Kosterstraat, waarop tot voor kort een grote, oude boerderij had gestaan, waarin Koks vader, Alexander Kok, had gewoond. Gelijktijdig, of later, woonde er D.J. Beumer en in de kamer een mevrouw Meerkerk, weduwe van een predikant of schoolhoofd.
De heer Kok, vroeger timmerman, maar nu kleine rentenier, verkocht het terrein aan de nieuwe vereniging voor de prijs van f 1.600. Het koopcontract werd getekend op 30 september 1917.
Na deze transactie werd het een paar jaar heel rustig rond de vereniging. Misschien wist men van de komende Wet op de gelijkstelling en heeft men gedacht: Laten we dit even afwachten.

Over de jaren 1917 en 1918 was aan giften en bijdragen ontvangen ruim 1350 gulden, aan contributie van de leden f 50; de totale opbrengst van de maandelijkse kerkcollecten over 1918 bedroeg f 121,30. Aan uitgaven over die jaren werd geboekt ruim f 65. Over de f 1.600 grondkosten wordt eenvoudigweg gezwegen; dat zal niet à contant geweest zijn.

Het jaar 1919 was gunstig voor de vereniging. Men boekte enkel inkomsten en geen uitgaven. Die werden vermoedelijk vooruitgeschoven naar een volgend jaar.

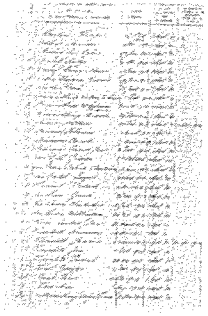

Een foto uit 1920

Wie herkent nog personen op deze foto?

Aan giften ontving men in 1919 f 289 uit de gemeente Oldebroek. In totaal had men aan het einde van dat jaar nu ruim 2.000 gulden in kas. Het werd nagezien en akkoord bevonden door de leden A. Voorhorst en J. Eilander.
Inmiddels had het bestuur ook een verzoek gericht tot de kerkenraad om te mogen beschikken over de ongeveer f 1.900 die de broeders beheerden en afkomstig waren van het z.g. eerder besproken school- of ambachtsfonds.
In de kerkenraadsvergadering van 6 december 1917 was dit verzoek ter sprake gekomen, maar men stelde een beslissing uit. In de volgende vergadering, 23 januari 1918, komt dan weer ter sprake *"de aanvraag van het comité tot het stichten van een christelijke school"*. Hier wordt dan besloten f 1.000 van het fonds af te staan aan het schoolbestuur, uit te keren op de dag der eerste steenlegging, plus 3½% rente.

Dan wordt weer eens een ledenvergadering belegd door het Stichtingsbestuur, op woensdag 4 februari 1920. Daar komt allereerst ter sprake een wijziging van de statuten, die met algemene stemmen wordt aangenomen. Het ledental was intussen toegenomen met 14 personen. Dan werd aan de leden voorgesteld om nu zo spoedig mogelijk een begin te maken met de bouw van een school, waarbij het bestuur zich aansprakelijk

Twee bladzijden met namen van onderwijzers, onderwijzeressen en leerlingen per 1 september 1920 (meesten toegelaten per 1 sept 1920, een enkeling moest wachten tot 6 september). Vanwege de slechte kwaliteit van de lijsten is een transcriptie van de namen (met geboortedata) gemaakt.

1. Koop Maatjes, 13-10-1883, 2. Auguste Ottow, 18-12-1896, 3. Aart Egbert Bonhoff, 22-01-1912, 4. Aartje Bonhof, 2-11-1909, 5. Reina Aleida Bonhof, 10-6-1910, 6. Christina Hendrika Bakker, 19-1-1913, 7. Dirk Bakker, 21-7-1910, 8. Willem Johan Brummelkamp, 15-2-1910, 9. Wilhelmina Hendrika Brummelkamp, 29-10-1911, 10. Hendrika Brummelkamp, 29-12-1914, 11. Willem Brouwer, 22-2-1914, 12. Johannes Brouwer, 15-3-1910, 13. Cornelis Brouwer, 29-3-1912, 14. Gerrit Jan Brouwer, 7-12-1913, 15. Grietje van Dijk, 27-10-1909, 16. Berend Christiaan van Essen, 15-6-1913, 17. Gerrit van Gortel, 29-9-1912, 18. Frederik Huernink, 14-11-1910, 19. Gerrit ten Hoven, 20-12-1907, 20. Hendrikus ten Hoven, 15-7-1910, 21. Willemtjen ten Hoven, 20-12-1912, 22. Lambert Jan Keizer, 21-3-1914, 23. Bernardus Karrenbelt, 14-4-1911, 24. Jacobus Karrenbelt, 21-8-1914, 25. Jan Karrenbelt, 11-10-1908, 26. Frederik Karrenbelt, 29-4-1913, 27. Gerritje Kuijt, 4-12-1909, 28. Frans Kuijt, 11-5-1912, 29. Arie Kars, 7-8-1909, 30. Dirkje Tonia Middelburg, 9-11-1910, 31. Jan van der Maten, 11-4-1909, 32. Andries Maatjes, 20-3-1912, 33. Gerrit Maatjes, 2-4-1914, 34. Willem Albertus Prins, 8-6-1912, 35. Jaantje Peppelman, 29-7-1912, 36. Peter Peppelman, 15-11-1913, 37. Gerritje Jannetje Peppelman, 29-7-1912, 38. Gerrit Willem Peppelman, 20-12-1910, 39. Geertruida Pol, 14-4-1915, 40. Jan Prins, 16-10-1913, 41. Frederika Prins, 28-3-1909, 42. Hendrika Roeloffina Prins, 12-12-1910, 43. Frederik Johannes Albertus Pannekoek, 25-3-1911, 44. Willem Roersen, 21-1-1908, 45. Hendrikje Swierstra, 1-6-1910, 46. Merize Lodewijk Scheper, 13-1-1913, 47. Deeuwus Smit, 9-1-1912, 48. Maria Frederika Smit, 16-11-1913, 49. Dina Wilhelmina Smit, 21-12-1909, 50. Lijsje Visch, 12-9-1909, 51. Willem Johannes Visch, 14-8-1911, 52. Gerrit Veldhuis, 28-3-1911, 53. Gerritje Veldhuis, 8-1-1914, 54. Jan Veldhuis, 21-10-1912, 55. Roelof Veldhuis, 2-4-1911, 56. Liesbeth Veldhuis, 11-9-1909, 57. Aleida Veldhuis, 12-4-1914, 58. Evert Zweekhorst, 25-5-1914, 59. Alida van Ree, 30-3-1901 (per 1 oktober 1920), 60. Geesje Slomp, 19-5-1913 (per 30 september 1920)

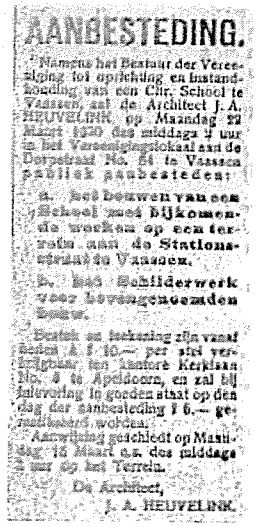
stelde voor het benodigde kapitaal. Dit voorstel werd aangenomen.

Het is vreemd dat in deze vergadering met geen woord gerept is over de in 1919 aangenomen Wet op de gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs. Dat moet destijds toch wel hét gesprek van de dag geweest zijn onder de bestuurders. Om dat te bereiken, hadden onze voorouders toch tientallen jaren gevochten. Deze overwinning heeft de bouwplannen van vele besturen in een stroomversnelling gebracht. Op de wet zelf zullen we hier niet meer terugkomen, want er is voor de burger

geen akeliger lectuur denkbaar dan wetten en verordeningen. Hoewel nochtans, spottenderwijs, ieder ervan verdacht is de wet te kennen. Ook over de prachtige statuten, huishoudelijk reglementen en allerlei wijzigingen daarvan doen we maar best te zwijgen. Men begint er al heel vlug van te geeuwen. Evenzo is het met de financiële zaken, de steeds terugkerende lijsten met activa en passiva en dergelijke. Het is toch uitsluitend voer voor enkele vakmensen. Het lijkt mij genoegzaam te weten dat de broeders deze zaken goed behartigd hebben en dat een bankroet nooit heeft gedreigd.

Een extra vermelding verdient nog een gift van f 40 door Ds Geselschap. Dit was voor die tijd een groot bedrag en toont dus wel aan, dat de schoolplannen hem toch niet onwelgevallig waren.

Het is vrijwel zeker, dat de broeders-bestuursleden al geruime tijd vóór de vergadering van 4 februari 1920 contact hebben gezocht met de architect in Apeldoorn, want enige dagen na die vergadering verscheen reeds een advertentie in de courant betreffende de aanbesteding van de school. Die zou plaatsvinden op 22 maart 1920 in het Verenigingslokaal aan de Dorpsstraat 54 te Vaassen; dit was bij de voorzitter A.J. Zwerus.

AANBESTEDING.

Namens het Bestuur der Vereeniging tot oprichting en instandhouding van een Chr. School te Vaassen, zal de Architect J. A. HEUVELINK, op Maandag 22 Maart 1920 des middags 2 uur in het Verenigingslokaal aan de Dorpsstraat No. 54 te Vaassen publiek aanbesteden:

a. het bouwen van een School met bijkomende werken op een terrein aan de Stationsstraat te Vaassen.

b. het Schilderwerk voor bovengenoemden Bouw.

Bestek en Teekening zijn vanaf heden à f 10.— per stel verkrijgbaar, ten kantore Kerkstraat No. 4 te Apeldoorn, en zal bij inlevering in goeden staat op den dag der aanbesteding f 6.— geretourneerd worden.

Aanwijzing geschiedt op Maandag 15 Maart e.s. des middags 2 uur op het Terrein.

De Architect,
J. A. HEUVELINK.

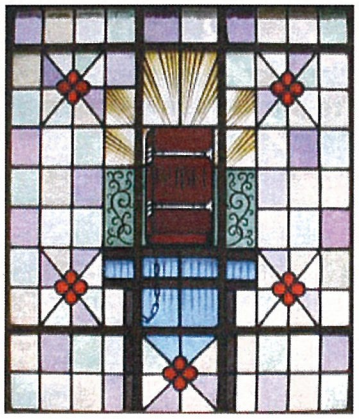
Op 8 april wordt dan opnieuw vergaderd om de leden in kennis te stellen van de uitslag der aanbesteding. Laagste inschrijver voor de bouw van de school was de firma G. Westerbroek te Zwolle, voor f 19.875 met inbegrip van het schilderwerk. Mocht eventueel een loonsverhoging de plannen doorkruisen, dan kon de prijs met een maximum van f 1.000 verhoogd worden.

De onderwijzerswoning werd onderhands aanbesteed en gegund aan de firma G. Pol te Vaassen, voor de som van f 9.000. Besloten werd verder een oproep te plaatsen voor een hoofd van de school. Hierop kwamen ongeveer 80 sollicitanten zich melden, een aantal waarmee de broeders zich bijna geen raad wisten.

Hiermee houdt de wetenschap helaas op en toch moet er dat jaar veel vergaderd zijn, in verband met benoemingen, de gang van zaken bij de bouw, de ingebruikneming der school, het kinderen vergaren, enz. De notulen over dit belangrijke jaar ontbreken echter en zijn er om onbegrijpelijke redenen later wellicht uitgehaald. We trachten deze leemte een beetje op te vullen met enkele gegevens, op kladjes gevonden.

Als hoofd van de school werd op 28 mei benoemd Koop Maatjes, geboren te Putten 13 oktober 1883 en hoofd van de school te Stolwijk. Naast hem is ook nog proefles gegeven door drie andere kandidaten, maar over een onderwijzeres, die ook 1 september in dienst moest treden, is niets te vinden. Veel later blijkt dat toen in dienst gekomen is Auguste Ottow, 24 jaar, die een maand later werd vervangen door Alida van Ree uit Apeldoorn, 19 jaar.

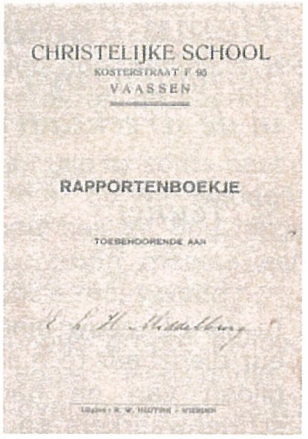
De eerstesteenlegging van de school bracht twintig gulden aan onkosten mee. Het 'pannenbier' kostte niet zoveel, daar werd f 5,85 voor genoteerd. Bij het 'meestershuis' kostte het pannenleggen een gelijk bedrag. Bij de opening van de school beliepen de onkosten aan melk, chocola, koekjes, sigaren en dergelijke versnaperingen ruim vijftig gulden.

Dit glas-in-loodraam – thans te vinden in de PCO-school De Violier te Vaassen – is afkomstig uit de Kosterstraatschool

Ongeveer één jaar voor de opening van de school had ons dorp het elektrisch licht gekregen. De aanleg hiervan in school kostte f 42, die in de woning van de onderwijzer f 54. De verhuizing van meester Maatjes door een firma uit Gouda vorderde het voor die tijd ongekend hoge bedrag van liefst f 204,10.
Mej. Hulsteijn kreeg voor zeven maal schoonmaken van de school in dit jaar slechts f 10. Banken en inrichting van de school vergden een bedrag van f 2.060. De leermiddelen en verdere behoeften ruim twaalfhonderd gulden. Gelukkig stonden hier ook wat inkomsten te-

genover. Bij de eerstesteenlegging bleek dat de toegezegde f 1.000 van het schoolfonds was gegroeid tot f 1.087,12. Met de verdere giften van bekende en onbekende gevers kwam men ongeveer op f 2.500. Zonder dat er veel ruchtbaarheid aan was gegeven, startte de school op woensdag 1 september met 57 leerlingen. De personalia hiervan volgen hierachter.

Dit alles is inmiddels 'geschiedenis' geworden en doordat de laatste halve eeuw zo schrikbarend veel is veranderd, kijken we nu vaak vreemd tegen sommige dingen aan. Dat deden wij, de eerste leerlingen, jeugd van toen, trouwens ook wel eens.
Een sprekend voorbeeld is dat we meester Maatjes zagen als een oud man, terwijl nu eerst, tot mijn verbazing, bleek dat hij de aanminnige leeftijd van 37 jaar had bereikt, toen hij ons in alle deugden trachtte te onderrichten.
Juffrouw Van Ree, die toen 19 was, hebben wij altijd ervaren als een oude vrijster, die op latere leeftijd toevallig nog getrouwd was. De kleding die door hen gedragen werd, speelde hierbij natuurlijk wel een grote rol. Maatjes droeg altijd een zwart pak en, als hij niet voor de klas stond, een zwarte hoed; de juffrouw een blouse met lange rok, altijd bruin van kleur. Ook mijn mening dat meester Maatjes op hoge leeftijd was overleden, heb ik moeten herzien, want hij werd slechts 55 jaar en was nog volop in dienst. Helaas, door weedom en smarten verteerd, door het verdriet om het afwijkend gedrag van zijn oudste zoon. Overigens was op hem van toepassing de bede van De Genestet:

Dat ik werkend bezwijk'
Als een knecht van uw rijk
Die zijn dagwerk geloovig volbracht heeft...

Vele jaren later, hoe verder wij van de schoolbanken verwijderd raakten, des te duidelijker begonnen velen van ons te beseffen wat wij aan meester Maatjes te danken hadden.

Hempskneupies (2)

Verhaal'n oov'r vrogger en noe in de streektaal deur Alve

St. Teunens

In de 14e eeuw bint de gilden ontstoan, die tuut taak hädd'n eur diensbaar te maak'n veur andern. In de stad waan'n ok de gilden van de handwaärksluu, zoäs schilders, timmerluu, schrienwäärkers en zo. Mä de gilden die ik bedoele hädd'n 'n andere bedoelinge. Disse gilden wodd'n noa heiligen enuump en de heiluge Antonius wodd'n vaake benuump. In die tied wodd'n d'r ok op de Veluwe nog veule kasteel'n ebouwd en zo ontstonn'n doar vlak in de buurte de kärn'n of däärp'n. In die kärn wodd'n eers de oldste man äs olderman anneweez'n, die dus een heele hoop verantwoording moss draag'n veur zien buurtgenoot'n. De olderman'n wodd'n vaake bie-estoan deur handlangers van de kasteel'n, soms hoveling'n die ok wel kwartiermeesters enuump wodd'n. Gelderland was verdeild in vier kwartieren. Um de kärn'n hen waan'n ok weer groote stukk'n land, wellich de märk'n woarvan de mens'n gebruuk konn'n maak'n. De streek ston onder bestuur van de Härtog van Gelder en in 1434 hef Arnold van Gelder dät ok bie de wet ereegeld.

Mä noe veerder oov'r de gilden.
In Epe reeg'ln de oldermann'n van St. Teunens allens veur de mensen, want wieter waan'n d'r in die tied alleene mä bestuurlukke baänties toe eweez'n an de käärk'n, die toe nog ammoa katholiek waan'n en woar an 't heuf 'n vicaris ston die weer mit de käärkmeisters et bestuur häd oov'r de vicariej'n. En dan waan'n d'r de kasteelheer'n die oov'r de jach ging'n. In die gemeenschapp'n woon'n ok de zgn. hoorigen, die heur'n bie 't kasteel woar ze woon'n en zee moss'n hand-en-spandiens'n verrich'n veur de kasteelheer'n en/of heur kwartiermeesters of een gedeilte van heur opbrengks ofstoan.
De gilden mit de oldermann'n dêen goed wäärk en veule juus

veur de äärme mens'n. Ieder joar wodd'n d'r 'ewisseld äs heuf van de oldermann'n. De oldermann'n beheer'n ok geld en goeder'n en zee trokk'n ok inkomst'n uut boer'nplaats'n die tiend'n of moss'n stoan an de gild'n, soms ok an de käärke of an 't kasteel.
In meer plaats'n in Nederland waan'n zokke gild'n; soms heet'n die bestuurders ok wel 'landerummers', o.a. op de Waddeneilanden (zie v.d. Ven). Veural in Broabant hep ze nog lange bestoan en een enkel'n bestiet nog. Doar ston meesta een deak'n an 't heuf die ok elk joar opniej ekööz'n moss wodd'n.

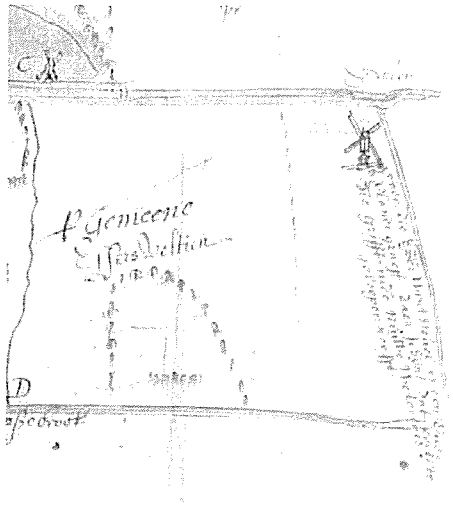
In Epe hep de oldermann'n van St. Teunens groote invloed ehäd. Eeuwen hep ze eur nuttig waärk edoan. Mens'n die 't moeiluk hädd'n wodd'n ehölp'n mit kleine hypotheeksies. Laat'r toe Ds Prins in Epe was, kwamp d'r ok de Protestanse gezinsverpleging onder en d'r kwamp een wiekzuster, Zr. Grimmelius; d'r bint nog wel mens'n die eur ekend hep. Ok wodd'n d'r vrogger an kiender die op schoele goed eur beste edoan hädd'n, priez'n uut'ereik. Et stimuleer'n ok wel et schoelbezuuk toe d'r nog gien leerplich was. De kiender kreeg'n een getuugschrif en de deernties soms 'n mooie neajdeuze mit inscriptie, mit 'n zilver'n noaldeköäker en 'n zilver'n vingerhoed d'r in.

In 1899 beston et bestuur van et St. Teunensgilde uut de volgende mens'n: Johan Overbosch, J.J.L. ten Cate, die op de Brinkgreve woon'n, notaris Verkouteren, Ds. J.A. Prins en Annens Johannes Brouwer, eigenaar van de bierbrouwerieje 'et Anker'. In laat'r tied waan'n o.m. in 't bestuur: P.W. Wagenaar en D.J. van Lohuzen. Toezichholder was lange tied Kneelens Brummel die op de 'Izaäk' woon'n.
Et gilde bestiet nog altied en hef ok mee ehölp'n an et tuut stand koom'n van de neaj- en breischoele van mej. R. van Lohuizen, eers an de Stationsstroate, laat'r in 't Weertspärk, dit in saam'nwäärking mit de verenuging veur vrouwenarbeid. Teeg'nwoordug geef zee nog steun an vereenigingen zoäs sportverenigingen, de Plattelandsvrouwen en de gehändicäpte kiender.

Wuule wilt hoap'n dät zee eur nuttig waärk nog tuut in lengte van daag'n voort magg'n zett'n, ok al umdät d'r buut'n Epe en Voassen niet zoveule van die gild'n meer bestoat.

Windkorenmolen aan het Koepad te Zuuk
(zie Ampt Epe 156)

Waar gewerkt wordt, vallen spaanders, en zelfs bij het maken van Ampt Epe worden fouten gemaakt!
Ditmaal speelde de 'conversie' ons parten, toen we het bovenstaande, zeer lezenswaardige artikel van Gerrit Kouwenhoven omzetten van MS Word in MS Publisher: de voetnoten verdwenen. Gelukkig werden we door Gerrit attent gemaakt op dit abuis. Daarom hieronder alsnog de voetnoten met de alinea waarbij ze behoren.

Blz. 50, eind 1e alinea (eindigend met: 'in elkaars verlengde'): H. Hagens, *Op kracht van stromend water. Negen eeuwen watermolens op de Veluwe*, blz. 180 e.v.

Blz. 51, onderaan (eindigend met: 'in het kerspel Oene heeft'): Mr. Peter A.N.S. van Meurs. 'Het Onze Liever Vrouwenconvent te Nazareth bij Oene'. In *Geldersche Volksalmanak 1891*, blz. 72 e.v.

Blz. 52, na 6e regel van boven (eindigend met: 'de watermolens aan te drijven'): Drs. J. Buisman. *Duizend jaar weer, wind en water in de lage landen.* Deel 3 1450 – 1575

Blz. 52, drie regels verder (eindigend met: 'Vossenbroek en omgeving'): Gelders Archief. Algemene kaartenverzameling 503 en 845

Vossenbroek en Den Esschert (2)
Aanpak van wateroverlast wordt grensconflict

D. Snieder

3. HET LANDSCHAP.NAT

3.1 Het Vossenbroek

Het Vossenbroek (respectievelijk het deel daarvan dat in deze rechtszaak aan de orde is) *is een stuck onlants van morassche ende zompachtige nature. Waervan oock met het uijtdrogen geen bouland te verwachten is. Well wordt er in droeghe jaeren hoeij gehaelt.*

Door de voorzaten van Steenbergen is het gebied *bedijckt en bij* Steenbergen *soe notabiliter met verhoginghe van dijcken omcingelt, dat tewoordich gheen water daer meer in kan comen, dan alleen dat vuijt die locht daerin regent.*
Drie getuigen verklaren juni 1635 desgevraagd echter dat *het Vossenbroeck aan die westersijde voele wegens onbedijckt licht, als te weten tusschen die bennen weijde ende gagelweijde. Item achter Willem Jans vaelt (= erf), voorts van Hasseler wes aen den Kattenpoot. Item van Harmen Broenis huijs wes aen Keppels bosch. Item door die grave aen die noortsijde aen Keppels bosch.*
Getuigen weten bovenstaande zeker, want ze hebben de dag voor hun getuigenis het traject nog helemaal afgelopen. Een vierde getuige voegt hieraan toe dat *hij sijn hosen menichmael heeft moeten uijttrecken om over het Hasseler dijxken te passeren.*
En in het proces-verbaal van het bezoek van de beide commissariën (augustus 1635, zie hoofdstuk 2.3) valt te lezen dat *seeckeren dijck tussen die bovenlanden ende Vossenbroeck gelegen op eenige plaetsen leegte hadde daer het waeter nae oogenschijn scheen overgeloopen te sijn, soo van verscheiden verclaert wirdt bij stortregen ofte vloet geschiet te sijn, en met een steins conde geholpen worden.*

Noch het Keppels bos, via zijn naam verwijzend naar vroegere bezitters van De Cannenburgh, noch de locaties van de Kattenpoot, van het huis en de vaelt zijn aanwijsbaar op de kaart van 1634

ingetekend. Behalve jammer, is dat waarschijnlijk ook veelzeggend (zie hoofdstuk 3.3 en 6).

Het kan nog erger. In het voorjaar van 1640 loopt volgens nog weer andere getuigen water over de westelijke dijk (= de Vossenbroekse of Steenbergensdijk) van de Grift in het Vossenbroek, in de buurt van het *mooltjen/mueltgen/wijndemoeltien/wintwatermoelen*. Later gebeurt dat nog eens.
Conclusie: Op de kwaliteit van de dijken/kaden rond het Vossenbroek valt in deze periode veel af te dingen, ondanks de stellige uitspraken en beloften van Steenbergen.
En de wateroverlast blijft. Zo wordt in 1660 geschreven[8]: *het Vossenbroeck groot omtrent tussen 50 a 60 mergen lants, staende meesten tijts onder waeter*.

3.2 Tussen Nieuwe Wetering en Grift

Juli 1633 getuigt de 40-jarige Arian Cornelis, pachter van Den Esschert, dat *tegenwordich in sijen roggen op het hoeghe landt van den Essert waeter gestaen heft. Hij verclaert verder dat hij sijn lantvrouwen* (= een weduwe Van Lennep uit Hattem) *het guodt will opsegghen omdat hij meer noet vant waeter kriecht. Met utwerpen der sandtklijften en rumminghen der ondiepten* zou *dat bequamelijck geremediert* kunnen worden. Bij droogte daarentegen moeten kuilen in de wetering gegraven worden om *de beisten daer vuijt te weteren.*

Op 19-06-1640 stelt de schulte van Epe vast dat *die Nije Weteringe soe hooghe was dat de selve een stuckwechs op het velt stonde en die boevenste landen genampt de Lintgors en Perdeweien op en an die weteringe liggende onderwaeren, soe diepe dat men daer well over op sommighe plaesen mit schutten solden gevaeren hebben. Op mijn waegen bijen ick door die gemelte weteringe gevaeren door die ordinaris passasijen, drijffwegen en doorvaerten. Mijn knecht hefft om sijn voeten droeghe te holden, sijtten op het hecke van den waeghen, om hieghe moeten holden.*
Daags tevoren hadden drie getuigen vastgesteld dat het water van de Nieuwe Wetering *debordeerde en landen van het Wijnbergsche veltgen bedeckt mit wel een voet* (=27cm) *waters, daer sij met uijtgetogen hosen en gestroopte boxen over 't vlacke doorgingen.*

Op 27-06-1640 was het ter plekke weer mis: *waeter staende omtrent aen Esschert. En in een veentgen tusschen den legen Esschert ende hogen Wijnberg* kwam zoveel water, *dattet rondomme het veentgen opt velt ginck staen*. Oorzaak van al dit water in de zomer zou volgens De Jonge het smelten van een dik pakket Alpensneeuw zijn, zonder overigens daarvoor een bron te noemen (II, 27). Op aangeven van Buisman (2000)[9] lijkt mij een gewone verregende Hollandse zomer een minstens zo voor de hand liggende verklaring te bieden.
Vertaald naar het huidige gebied moet de huidige kade op de westoever van de Nieuwe Wetering waarschijnlijk op veel plaatsen weggedacht worden. Op diverse plaatsen waren doorwaadbare passages in gebruik. Richels en *sandklifften* hinderden daar de wateraf-voer. Dit en de geringe diepte van 12,5 cm van de wetering hadden als consequentie dat bij serieuze neerslag en/of andere wateraanvoer de aanliggende landen inderdaad al snel onderliepen ... *en verdrencken die westerlanden tusschen die Griefftdick en die Nije Weteringe. Alsoo dat sijt t'hooij daeruijt vissen moeten.*

Van bruggen is alleen bij de Grift sprake. Mijn inschatting is dat het eenvoudige bruggen zullen zijn geweest: twee of drie dikke boomstammen dwars over de Grift. Daarover planken, balkjes of boomstammetjes, en klaar is Kees. Dit sluit natuurlijk niet uit dat misschien op een enkele plek een brug over de wetering in gebruik was.

In dit verband is een schrijven van de ambtsjonker van Epe van begin maart 1771[10] interessant. Daarin wordt de aanbesteding aangekondigd ten behoeve van het nut en gemak voor de gemene passage, van drie nieuwe bruggen over de Nieuwe Wetering, te betalen door Ampt Epe. De locaties zijn: de Geerstraat, achter Den Esschert en aan de Meulenstraat in Oene. Uit enkele details kan met een redelijke mate van zekerheid afgeleid worden dat het om gloednieuwe bruggen ging, en niet om de vervanging van reeds bestaande.
Uit Heerde meldt een getuige nog dat hij eind juni 1640 *zijn aelkorven gelecht heeft gehadt inde Leijgraeve int Voilbroick. Des anderen daegs wedergecomen om zijn aelkorven te lichten heeft hij zijn hoesen moeten vuijttrecken doordien die Nije Weteringhe soe gewassen was ende dat het aldaen in ennige daegen niet erg hadde geregent.*

Zonneklaar is, dat ondanks alle inspanningen in het besproken gebied in die tijd, van beheersing van het water maar slechts in zeer beperkte mate sprake is geweest. Dat wordt nog eens extra gedemonstreerd door de volgende zinsnede[11]: *'in 1648 zou de IJs-*

sel doorgebroken zijn. In een boerenwoning de wijnberg genaamt bij den Esgert zou het water -nu dus van de andere kant komende- *in een muurgat bij het vuur hebben gestaan'.*

3.3 Eerste bespreking

De eerste rechtszaak kan nu afgesloten worden: het was een gewone civiele rechtszaak. Gewoon in minstens twee opzichten:

Enerzijds is heel herkenbaar -zonder hier op de details in te gaan- dat de procesvoering in civiele zaken in 2005 duidelijk overeenkomt met, c.q. afgeleid is van die in 1635/1640. En dat door woordkeuze, formulering van zinnen, getuigenissen en ingeschakelde deskundigen ook toen al beide private partijen voor de rechter een onontkoombaar overtuigend beeld probeerden te creëren van de eigen lezing van het voorliggende geschil c.q. de lezing van de andere partij trachtten te ondergraven of te bagatelliseren.
In essentie was -en is- het namelijk in civiele zaken niet de bedoeling de werkelijke gang van zaken te ontrafelen of op te sporen. De bedoeling is een andere: het oordeel van de rechter dient uiteindelijk in jouw voordeel uit te vallen. Een kaart bijvoorbeeld hoeft dus helemaal niet een feitelijk juiste of volledige weergave van de werkelijke situatie te bevatten. Ze mag best globaal zijn of onbedijkte stukken van een traject verbloemen. En zo'n kaart is heel functioneel, als ze door haar formaat en fraaiheid imponeert en daardoor de aandacht van de rechter bijna letterlijk afleidt van bijvoorbeeld kromheden of versluierende opmerkingen in de tekst. In hoofdstuk 6 kom ik hierop terug.

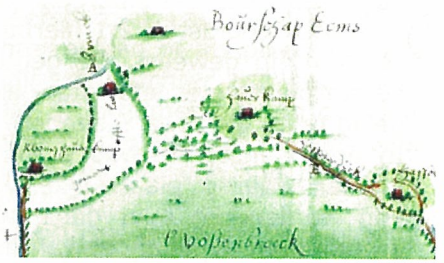
Anderzijds was deze rechtszaak gewoon door zijn onderwerp: wateroverlast en de aanpak daarvan, die niet zonder medewerking van anderen en/of het gebruik van grensoverschrijdende voorzieningen succesvol kan zijn. O.a. de brief aan de schulten van Heerde en Oen (zie hoofdstuk 2.1) is uit te leggen als een aanwijzing dat het Hof in Arnhem zich dit heel goed realiseerde. Een statement van geïnteresseerden bevestigt de juistheid van deze visie: *die meeste* -c.q. veel meer- *geërffden aende westzijde van de Grift, hebben insgelicken zompachtige landen, en solden sulcx* (d.w.z. zo'n afwateringssloot, ook wel) *willen pretenderen en volligen.*

Alleen al aan de randen van de zandplateaus van Drente, Gelderland en Brabant moeten dit soort situaties een eindeloos aantal malen zijn voorgekomen. De huidige algemene opinie wil dat dan meestal via consensus oplossingen werden gevonden. Ons 'polder-

model' zou eruit ontstaan zijn. O.a. deze zaak maakt duidelijk dat men ook niet bang was zijn gelijk via de rechter af te dwingen.

4. AANZETTEN TOT NOG DRIE RECHTSZAKEN[12]

In zijn sententie (= vonnis) van 15-02-1640 spreekt het Hof zich dan eindelijk uit: *met rijpen raede overwoogen en geexamineert* wordt het Steenbergen toegestaan de gevraagde comme aan te leggen en de tochtsloot te graven ***door het gemeine Esserts veltgen.*** Aansluitend is een aantal randvoorwaarden en condities geformuleerd om de kans op schade of wateroverlast te minimaliseren. En dan gaat het snel. 01-06-1640 wordt de kom -gelegen *nijet veere van 't mooltjen-* in werking gesteld. Kort na de sententie moet Steenbergen dus met de aanleg begonnen zijn.

Met een schrijven gedateerd 10-07-1640 wordt dan alleen Wijer (van Steenbergen) voor het gerecht gedaagd (= de aanzet voor de **eerste** vervolgrechtszaak). Hij wordt gedagvaard voor de eerstvolgende zitting van het Landgerecht te Epe, door:

a. Gerrit Jans, *buerrichter van Emps en Westendorp*, stellende dat *het veltjen daer door gegraven is, niet en is het Essertse veltjen (een Landtschaps veltjen), daertoe consent van de camer soude gegeven sijn, maer het Wijnberchse veltjen (een particulier veltjen), het welck onder het bourrecht van Emps en Westendorp hoort, daer het Essertse veltjen onder Suijck gehoort, en consequentelick haer boerwilcker te verderven.*
b. Steven Jacobs, wegens het feit dat *de dijck sijn eijgen dijck is, oock soe dat het holtgewas daer op staende hem eijgendommelick toecompt, welcken dijck hij so moet wachten en waeren, datter niet een molsgatt mach doorlopen.* Het leggen van de comme door zijn dijk is dus om deze en andere redenen wederrechtelijk.
c. Willem Lamberts en Egbert Harms, omdat *door het loopen van de comme ter onbehoorlicker tijt, hun landen geinundeert sijn.*

Hun eis: *utwerpinge van die gemelte komme, ende inwerpinge van die gemelte tochtsloot, en reparatie van haer schaede*. En volgens Wijer met de bedoeling *Wijer voor het Landtgerichte te quellen ende Hofs sententie elusoir te maecken*.

Twee maanden later al, op 14 september -na een bewijsopdracht aan beide partijen op 13-09-1640 om *beter als nu is geschijet, te bewijsen ofter door het Westendorpsche en Wijnberger velt, off door het Essersche velt, gegraeven is,* vonnist het Landgerecht in zijn zitting te Apeldoorn, dat Wijer *het spolium* (= gewelddadige bezitsstoornis; en niet diefstal (II, 28)) *mittet graeven door het Westendorpsche off Wijnberger veltgen gepleecht, cost- ende schadeloos* dient *te repareren, en sich van dergelijcken hijernae t' wachten*. Wijer zal niet blij geweest zijn.

En wij in 2006 kunnen vaststellen dat op basis van bovenstaande punten a, b en c De Jonge niet tot de conclusie kan komen dat genoemde vier gedupeerden *munt probeerden te slaan uit de ondernemingen van Steenbergen* (II, 28)*;* dat ook deze gedupeerden weer (zie hoofdstuk 2.1 hierboven) in de eerste plaats op geld uit zouden zijn geweest. De gedupeerden waren mijns inziens in de eerste plaats met iets totaal anders bezig: ze probeerden niet het gelag te betalen van Steenbergens opportunistische plannen.
In eerste instantie was er immers 'slechts' een geschil over de manier waarop plaatselijke wateroverlast wel-of-niet aangepakt kon worden. En over die manier kon je zakelijk en met allerlei argumenten en nuances van mening verschillen (zie hoofdstuk 2). Vervolgens dramde Wijer/Steenbergen, zich schijnbaar van niets en niemand iets aantrekkende, zijn 'eigen', niet goedgekeurde tracé door en zadelde de omwonenden/geërfden, in één moeite door, doodleuk op met negatieve gevolgen.
Het zou mij daarenboven allerminst verbazen, dat de omwonenden/geïnteresseerden het gevoel zullen hebben gehad dat niet de zakelijke inhoud, maar de -voor henzelf onbereikbare- inschakeling van een Van Geelekerken, de inbreng van twee commissariën en van nog andere relaties van Steenbergen, bij het vonnis van het Hof de doorslag hadden gegeven.

Ondertussen deed na aandringen van Wijer op 22-08-1640 het Hof te Arnhem een decreet uitgaan (= de aanzet tot de **tweede** vervolgrechtszaak). Op basis daarvan schrijven Gerrit Jans c.s. 29-08-1640 aan dat Hof dat Wijer wil komen *tot verlatinghe en affschaffinge van haer aengevangen proceduren ten landtrechte.* Ze geven aan het daar niet mee eens te zijn. En Wijer schrijft zelf 21-11-1640 in dat verband dat het natuurlijk niet zo kan zijn dat een vonnis van het Landgerecht het eerdere vonnis van het Hof overhoop mag halen. Een verder debat dient dus voor het Hof

gevoerd te worden. Daar had Wijer meer connecties?
Aan beide schriftelijke stukken zijn diverse getuigenverklaringen toegevoegd. Aan het stuk van Wijer ook nog een proces-verbaal van de visitatie van het gebied door twee gecommitteerden van het Hof en de landmeter op 01 en 02-10-1640. De kaart die de landmeter toen maakte, is ook bijgevoegd.

Kortom, juridisch wordt de zaak complex. Want welke rechtbank is competent? Is dit vervolg zodanig verweven met èn voortvloeiend uit de eerste rechtszaak dat het in feite een voortzetting is van die eerste rechtzaak, en dus thuishorend bij het Hof? Of is het feitelijk echt een compleet nieuwe zaak met een zelfstandig meningsverschil tussen andere partijen dat door het Landgerecht ontvangen kan worden?
Een andere complicatie is of in de eerste zaak Lambert Lubberts in zijn functie van toenmalig *buerrichter* optrad of als privé-persoon. Met andere woorden, moet de huidige *buerrichter* zich neerleggen bij de gegeven toestemming, omdat de argumenten van de toenmalige *buerrichter* al bij de afwegingen van het Hof meegewogen zijn of kan hij in de vervolgzaak de belangen van zijn *boerschap* voluit voordragen?
En het wordt nog ingewikkelder, want Wijer appelleert tegelijkertijd ook nog (= gaat in hoger beroep; = de aanzet tot de **derde** vervolgrechtzaak) bij de claronge te Engellanderholt (gelocaliseerd in de buurt van het huidige Lukas Ziekenhuis te Apeldoorn/Beekbergen).

We zullen u de verdere ins en outs van dit juridische steekspel besparen. Op 02-12-1640 hakt het Hof in een tussenvonnis een knoop door: de verdere behandeling van het geschil moet plaatsvinden voor het Hof. Op 22-10-1640 had de drost van de Veluwe,Sweder van Appeltorn, al bepaald dat partijen *de saecke* (bij de kom en de sloot) dienden *te laten blijven in staete als die tegenwoordijch is*. Op 02-04-1641 dient Gerrit Jansen c.s. daarom bij het Hof een pleitnota in. En vanaf dat moment stopt dit dossier. Punt. Iets van het vervolg vindt u in hoofdstuk 6. *(wordt vervolgd)*

Voetnoten

8 Maancedule verponding Ampt Epe, 1660. Emster gilde. Oud-archief Epe, inv.nr. 59
9 Buisman, J., 2000. *Duizend jaar weer, wind en water in de lage landen, deel 4*, pag. 350 e.v. Uitg. V. Wijnen, Franeker
10 Ambtsresoluties Epe, 1771-1811. 1. Register op de resoluties der

ambtsjonkers 1771. Oud-archief Epe, inv.nr. 1
11 Haersolte tot Yrst, W. van, 1770. Concept-beschrijving des Ampts Epe. In transcriptie. Pag. 16
12 RAG, Archief Hof, Civiele processen, 0124, inv.nr. 5181, nr. 77

Lijda geeft opnieuw een boek uit

Wim van 't Einde

Na haar succesvolle boek van een aantal jaren geleden komt op 13 november het nieuwe boek van Lijda van den Bremen-Jonker uit. Een boek met bijna 200 pagina's en ruim 100 illustraties.
Zoals u van Lijda gewend bent, vertelt ze ook in haar nieuwe boek van de vele herinneringen van vroeger. Herinneringen die ze vooral optekende uit de mond van haar grootmoeder. Herinneringen die ze op haar eigen warme toon verwoordt en waarin ze de lezer meevoert door de ver vervlogen tijden.
Het boek, dat vooral verhaalt over Tongeren en Zuuk, bevat daarnaast fragmenten uit de briefwisselingen van de Tongerense meester Wesseldijk met zijn schoonzoon, de bekende schrijver Hendrik Willem Heuvel uit de Achterhoek.
De vele illustraties geven, naast de tekst, ook het beeld weer uit ver vervlogen tijden. Met recht kan dan ook worden gesteld dat het verleden herleeft in 'Het Ruwe Veen'.

Het (gebonden) boek, dat niet alleen verkrijgbaar is in de boekhandels in Epe, Vaassen, Heerde en Nunspeet, maar ook in Lochem, Eibergen, Borculo en Neede, kost € 19,50.
ISBN-13: 978-90-810996-1-5; ISBN-10: 90-810996-1-2

Oene en Jan de Graaf

Drs. Dianne Hamer

Boerderij van de familie De Graaf

Vanaf december zullen er korte artikelen over de (kerk)geschiedenis van Oene in ons blad geplaatst worden. Deze artikelen zijn van de hand van Jan de Graaf uit Oene en zijn al eerder gepubliceerd in het Oener krantje. In een gesprek dat ik met hem heb gehad, licht hij toe hoe hij ertoe gekomen is deze te schrijven.
Hij vertelt dat hij van kinds af aan al belangstelling heeft gehad voor geschiedenis, maar omdat hij het te druk had met het werk op de boerderij, waar hij zijn hele leven gewoond heeft, kon hij daar in zijn jonge jaren niet zo heel veel tijd aan besteden.
Zijn boerderij is een echte familieboerderij, waar ook zijn ouders, grootouders en overgrootouders gewoond hebben. Zijn vader had -behalve de boerderij- een bakkerij, was tevens kruidenier en verkocht veevoeders. Tijdens de Tweede Wereldoorlog heeft Jan als kleine jongen van ongeveer 11 jaar brood gebracht aan de joodse Mozes Stern uit Epe, die achter in de schuur bij zijn huis een schuilplaats had in een grote stapel turfbalen. Hij werd hier door zijn vader heen gestuurd, omdat een kleine jongen niet lastig gevallen werd door de Duitsers.

Toen Jan de Graaf 16 jaar was, overleed zijn vader. Hij heeft toen, samen met zijn moeder, de boerderij voortgezet. Oorspronkelijk werd er rundvee gehouden en fruit gekweekt; later is het alleen melkvee geworden. Zijn oudere broer heeft de bakkerij overgenomen.

Voor de familie De Graaf is het traditie om deel uit te maken van allerlei besturen. Zo hebben vier opeenvolgende generaties in het bestuur van de kerkelijke goederen, de kerkvoogdij, gezeten. Hieronder vielen o.a. de goederen van het voormalige klooster Nazareth in Oene. Jan de Graaf was aanvankelijk lid en is daarna 20 jaar voorzitter geweest.
Ook zat hij 30 jaar in het bestuur van 'Oener Belang', eerst als lid; vervolgens werd hij secretaris en de laatste 11 jaar was hij voorzitter. Voor zijn bestuurswerkzaamheden heeft hij een koninklijke onderscheiding gekregen. Uiteindelijk is hij opgestapt met de gedachte dat 'een jongere generatie ook een kans moet krijgen'. Verder is hij 15 jaar voorzitter geweest van de Stichting Korenmolen 'Werklust'; thans heeft hij nog zitting in het bestuur van de stichting Behoud Oudheidkundige en Kunstzinnige Voorwerpen in de gemeente Epe.

Hij heeft veel onderzoek gedaan in het kerkelijke archief, dat zich in Oene bevindt in het Verenigingsgebouw. In vroegere tijden heeft het archief opgeslagen gelegen op de zolder van een boerderij met een rieten dak, maar het is gelukkig gespaard gebleven voor brand!
Vanuit een historisch perspectief heeft hij zich verdiept in de ontwikkeling van het dorp Oene: Hoe is de Landbouwcoöperatie tot stand gekomen? Wie heeft de zuivelfabriek en de Rabobank opgericht? Het waren allemaal kleinschalige projecten, die door de dorpelingen zelf op poten werden gezet.
Nadat hij was gestopt met zijn werk, heeft hij nog veel gereisd over de wereld en zo werd zijn 'antenne voor historie' zeker tevreden gesteld!

Bakkerswagen van H. de Graaf

Inhoudsopgave

Een terug- en een vooruitblik 1
Evert de Jonge

Mededelingen en agenda 2006 2

Reactie op artikel Hans Beers (AE 155) 4

Burgemeester van Walsemschool te Emst 5
Henk Kloezeman

Elke maand nieuwe genealogische gegevens op www.ampt-epe.nl – *Wim van 't Einde* 11

Zomerkampen voor journalisten in 1942 – *R.E. Taselaar* 13

Kerk en kunst – De preekstoel in de Grote Kerk van Epe 19
Jan van Zellem

In Memoriam: Cornelis Gerrit (Cor) Schut – *Evert de Jonge* 26

Excursie naar de Oosterhof – *Wim van 't Einde* 27

Piet Jabaay – *Drs. Dianne Hamer* 29

De magere crisisjaren – *Wim van 't Einde* 34

De zondagsschool aan het Koepad te Zuuk 35
Hannie Tijman-Logtenberg

Christelijk Nationale School te Vaassen; (4) Hoe het verder ging – *Dirk Bakker* 41

Hempskneupies; (3) Sint Teunens 48
Alve

Reactie op Windkorenmolen aan het Koepad te Zuuk (AE 156) 50

Vossenbroek en Den Esschert (2) 51
Aanpak van wateroverlast wordt grensconflict – *D. Snieder*

Lijda geeft opnieuw een boek uit – *Wim van 't Einde* 58

Oene en Jan de Graaf – *Drs. Dianne Hamer* 59